

MODRA PTICA LETO XI.

LETO 1939/40

ŠTEV. 1

MODRA PTICA

leposlovna revija, izhaja vsak mesec enkrat na dveh polah (32 straneh). Vsak letnik se prične z decembrom in se konča z novembrom naslednjega leta.

Letna naročnina samo na revijo, ki je vključena v redne publikacije Založbe Modre ptice, znaša din 100.—. Posamezna številka din 10.—. Naročniki na redne publikacije prejemajo list kot dopolnilo h knjigam brezplačno.

Urednik Janez Žagar. Rokopisi se ne vračajo.

Uredništvo in uprava v Ljubljani, Ulica 29. oktobra (prej Rimska cesta) št. 1. Telefon 3163. št. čekovnega računa 15.369.

VSEBINA 1. ŠTEVILKE

DECEMBER

Vladimir Bartol: Njegošev »Gorski vijenac«

Josef Hora: Smrt zakoncev Pivodovih

Umberto Urbani: Slovenski pisci

Poročila

Razno

NJEGOŠEV »GORSKI VIJENAC«

(Ob njegovem italijanskem prevodu)

VLADIMIR BARTOL

Pred nedavnim je izdal *Garzanti*, eden izmed največjih založnikov v Italiji (naslednik bratov Treves v Milanu), italijanski prevod Njegoševga »Gorskega vijenca«, ki ga je z največjo skrbnostjo opravil in pripravil znani italijanski slavist in profesor na visoki komercialni šoli v Trstu *Umberto Urbani*. Če smatra srbski kritik in esteta Branko Lazarević »Gorski vijenac« za eno izmed treh največjih vrednot, ki jih je ustvarilo južno slovanstvo (poleg »Vijenca« še srbske narodne pesmi in Meštrovićevo kiparstvo), gotovo ne more biti odveč, če uporabimo to razveseljivo priložnost in se nekoliko intenzivneje pomudimo pri tej znameniti pesnitvi.

*

Večkrat pade v družbi naših mlajših literatov in drugih izobražencev ime vladike Petra II. Petrovića Njegoša in njegovega »Gorskega vijenca«. Vendar sem opazil, da so pri tem vsi v nekakšni zadregi in nihče ne ve prav, kaj bi povedal. Če povprašam natančneje, se ti bo ta opravičil, da ima »Gorski vijenac« že dolgo na programu, da pa ga še ni utegnil prečitati, drugi spet, da se sicer spominja, da je bil nekoč nekje čital nekakšen slovenski prevod, ki pa se mu ni zdel dober. Kaj je prav za prav vsebina »Gorskega vijenca« in kaj ta pesnitev predstavlja, pa začuda ne boš izvedel iz njihovih ust. Samo to sem zadnjič enkrat slišal, da so zdaj Njegoša »razkrinkali«, da »Gorski vijenac« sploh ni njegovo delo, marveč da je črnogorski vladika povezal nekaj narodnih pesmi v nekakšno celoto in potem to izdal pod svojim imenom. Torej nekaj podobnega, kar se pripisuje tudi starini Homerju.

Toda vse se mi zdi, da je »Gorski vijenac« tisto delo, ki bi moralo prav nas Slovence krvavo resno zanimati in ki bi ga moral sleherni ud naroda dobro poznati. Je namreč po svojem bistvu *druga možna rešitev* problema, ki si ga je bil zastavil Prešeren v »Krstu pri Savici«.

Jedro problema je v tem: Kaj naj stori majhen narod oziroma njegov vodja, ki mu je bila naložena težka odgovornost, da bdi nad narodovo svobodo, ko slednjo ogroža silen in krut sosed? V najnovejši zgodovini imamo dva odgovora na to vprašanje: češki in poljski. Obe te možnosti pa sta v svojih nesmrtnih delih podala tudi Prešeren in Njegoš: Prvega rešitev odgovarja češki, drugega pa poljski rešitvi (samo slednja z drugačnim izidom).

Mnogo se je pri nas o tem pisalo, reševalo in debatiralo, ali je imel Prešeren prav, ko je dopustil, da se junak, kakršen je Črtomir, na posled poda in ukloni silnejšemu sovragu. Nekateri so privlekli celo na

dan Prešernovo izjavo Čelakovskemu, kjer pravi, da se je skušal s »Krstom pri Savici« spet prikupiti duhovščini, ter da je zato njegova rešitev Črtomirovega problema prisiljena in mu ni prišla iz srca. Toda čeprav je Prešeren zares to zapisal v omenjenem pismu, vendar bi njegova rešitev ne smela, ne mogla biti drugačna. Zakaj s Črtomirovo usodo je izrazil najglobljo resnico o usodi svojega naroda, izpovedal je tisto bol in tisto neizpodbitno dejstvo, ki sta nemara skozi stoletja živela nezavedno na dnu našega narodnega bistva. Manjši umetnik bi bil morda ta problem po svoje, splošnemu občutju všečneje razrešil. Prešeren tega ni mogel in ni smel.

Prav isto velja tudi za vladiko črnogorskega. Naj bodo nazori o črnogorski odvisnosti ali neodvisnosti v zgodovini še tako različni, eno dejstvo ostane neizpodbitno: Črnogorec ni nikoli odložil orožja iz rok, ni nikoli postal »raja«, se ni nikoli odpovedal pravicam svoje svobode. Naj se je zdaj naslanjal na Benečane, pozneje na Ruse ali celo na Avstrijo, vselej je služil predvsem interesom svoje lastne domovine. Genij, ki je hotel upodobiti ta večni boj za ohranitev narodne samostojnosti, je moral prav tako globoko zajeti to resnico kakor je Prešeren svojo. In to je Njegoš tudi storil.

Kaj je prav za prav vsebina »Gorskega vijenca«? Iztrebitev Turkov in poturčencev iz narodove skupnosti. Neusmiljen in strašen tema. Človek bi skoraj mislil, da je za umetniško oblikovanje neprimeren, ker mu morda manjkajo pravi etični ali splošno človeški temelji. Toda Njegoš ni samo našel genialno rešitev problema, marveč mu je podal tudi nič manj genialno opravičilo in utemeljitev.

Že takoj začetek mojstrsko nakaže problem. Vladika Danilo govori sredi noči sam s seboj vrh Lovčena, medtem ko spé okrog njega njegovi vojvode, ki so prišli na skupščino, da se pomenijo, kaj naj storé s Turki in poturčenci, ki se zmerom bolj širijo v deželi. (Delo je spisano v dramatični obliki, čeprav ni prava drama. Godi se okrog leta 1700.)

VLADIKA DANILO:

(1—6 v.)

Vidi vruga su sedam binjašah,
Su dva mača a su dvije krune,
Praunuka Turkova s koranom!
Za njim jata prokletoga kota,
Da opuste zemlju svukoliku,
Kâ skakavac što polja opusti!

Sledi veličastna vizija turškega pohoda v Evropo, razbitje srbstva na Kosovem polju; nesmrtni junaki, ki so padli za »krst časni i svobodu zlatnu«, vstajajo pred očmi vladike. Ali je ni dovolj zemlje »vrugu s sedmero plašči in z dvema kronama, kronama Azije in Evrope«? Tudi te uboge puste, skalnate dežele se je polakomnil Turek?

(49—55 v.)

Kugo ljudska, da te Bog ubije!
Ali ti je malo pô svijeta
Te si svojom zlošču otrovala,
No si otrov adske svoje duše
I na ovaj kamen izbljuvala?
Mala li je žertva sva Srbija
Od Dunava do mora sinjega?

Toda vsi poizkusi, da bi Turek podjarmil Črno goro, so bili doslej zaman. Sam satan je moral navdihniti sultanu peklenko zamisel, kako naj se z zvijačo polasti te neuklonljive skalnate dežele.

(66—78 v.)

Viđi posla cara opakoga,
Koga đavo o svačemu uči:
»Crnu goru pokorit ne mogu,
»Ma nikako da je sasvim moja;
»Š njima treba ovako raditi«;
Pa im poče demonski mesija
Lažne vjere pružat poslastice.
Bog vas kleo, pogani izrodi,
Što će turska vjera među nama?
Kuda ćete s kletvom pađedovskom?
Su čim ćete izać pred Miloša
I pred druge srpske vitezove,
Koji žive doklen sunca grije?

Res, strašna je morala biti naloga voditelja zadnje peščice svobodnega srbstva v črnogorskih skalah, ko je videl, kako je začel sovražnik po brezuspešnih poizkusih nasilnega podjarmljenja po nevidnih tokovih prodirati v osrčje naroda, podkupujoč in šireč svojo vero z obljubami in grožnjami. Strašna je morala biti tudi njegova odgovornost, da se odloči za to ali ono možnost. Če pusti, da se turška vera razširi, potem bo prišel kmalu dan, ko bo padla zadnja trdnjava svobode na Balkanu, ko bo vse srbstvo končno veljavno zasužnjeno Turkom. Ohranili si bodo morda življenje, toda izneverili se bodo nesmrtnim junakom, ki so padli za križ in za svobodo na Kosovem polju. Če pa napravi konec temu prodiranju turštva v svojo zemljo, izzove srd silnega sovraga, ki bo s tem večjo neusmiljenostjo udaril na peščico borcev v gorah. Res, vsakdo, ki je mogel v Črni gori nositi orožje, je bil vojak. Toda premoč bi bila vendarle preogromna.

Vladiki je odločitev težka. Udariti bi moral po svojih sonarodnjakih; ti so sicer sprejeli turško vero, toda po nenapisanih plemenskih zakonih bi jim pomagali tudi člani istega plemena, čeprav kristjani. Prišlo bi do bratomornega klanja.

Njegovi vodje so odločnejši, ker imajo pač manjšo odgovornost in ne gledajo z vrha na vse možnosti in težave, kakor gleda on. Vuk Mićunović, ki je na skrivaj prisluškoval vladiki, mu pravi:

(107—109 v.)

Turi takve razgovore crne:
Ljudi trpe, a žene nariču;
Nema posla u plaha glavara!

in dalje:

(129—132 v.)

Dokle Turci sve njih* savladaju
Mnoge će se bule ocrniti;
Borbi našoj kraja biti neće
Do istrage** turske, ali naše.

* namreč: tvoje ljudi.

** iztrebitve.

Ali je taka kruta iztrebitev sovražnika etično opravičljiva? Postavimo se na stališče nasprotnika, v tem primeru Turkov. Oni so več ko stokrat močnejši, imajo več ko stokrat toliko ozemlja in vendar so se polakomnili še teh pustih skalnatih višin, hoteč zaslužniti še ta zadnji preostanek srbstva. Njihovo stremljenje je imperialistično in kot tako bije etičnemu zakonu o enaki pravici za vse ljudi v obraz. Njihovo početje bi bilo etično kaj težko opravičljivo. Instinktivno se vsak posamezni ud človeštva postavi na stališče šibkejšega, ki se bori za svojo samostojnost, za svoj obstoj. Od nekdanj so bile vse človeške simpatije na strani Davida, ne na strani Goljata. Njegaš si najde priliko, da izpove to resnico tudi v svojem »Gorskem vijencu«.

Črnogorci, da ne bi zanemarili nobene možnosti, da bi pridobili zopet svoje odpadle sonarodnjake, povabijo njihove poglavarje na posvet in jim ponudijo spravo, če se odpovedo tuji veri, ki so jo itak njihovi pradedje samo po sili sprejeli. Toda oholi poturčenci se temu poizkusu posmehujejo, češ, kako naj se odpovedo nečemu imenitnejšemu zavoljo nekih namišljenih mrtvih junakov, ki so itak v boju propadli. Tedaj opazijo zborovalci borbo dveh petelinov, enega majhnega, drugega velikega.

KNEZ ROGAN:

(1198—2209 v.)

Vidite li ova dva đavola
Oko šta se oni dva poklaše,
Jedan drugom oči iskopaše?
Za njima su trideset kokšakah
Mogu živjet kao dva sultana,
Da im dade nekakva nesreća;
I što mi je do njiove svađe, —
A voli ' bih da nadjača manji,
A ti, aga, brade ti svečeve?

SKENDER-AGA:

A ja voli' da nadjača viši;
Rašta ga je Bog višega dao;
Kad je viši, neka je i jači.

Turek torej veruje v zakon krute sile močnejšega, veruje, da je Bog zato vstvaril enega močnejšega, drugega šibkejšega, da močnejši nadvlada slabotnejšega. Kaj naj postavi šibkejši nasproti temu zakonu sile? Ali naj se mu brez boja podvrže? Črnogorec je našel sredstvo, da se silnejšemu zoperstavi. To sredstvo je junaštvo, je kult herojstva, ki ga takorekoč vsrka že z materinim mlekom in ki ga netijo in vzpodbujajo pesmi o junakih in njihovih dejanjih.

VUK MIČUNOVIĆ:

(604—611 v.)

Bez muke se pjesma ne ispoja,
Bez muke se sablja na sakova;
Junaštvo je car zla svakojega
A i piće najslade duševno,
Kojijem se pjane pokoljenja.
Blago tome ko dovijek živi!
Imao se rašta i roditi:
Vječna zublja vječne pomrčine
Nit' dogori niti svijetlost gubi.

Junak, ki pogine v boju, ne umre. On živi kot svetel plamen sredi živih, jih spodbuja k naporom in k častnemu življenju, ki je nemogoče brez svobode. Pesmi pojejo o njegovih dejanjih, z njimi se napajajo pokolenja, njegovo ime je na ustih slehernega Črnogorca. Kako boš stopil pred obličje Miloševo in drugih viteзов, ki so padli junaške smrti, če se izogneš boju za svobodo? Zakaj občestvo živih in mrtvih ni ločeno, mrtvi žive med živimi kakor bratje med brati.

VUK MIĆUNOVIĆ:

(898—996 v.)

Što su oni? žrtve blagorodne,
Da prelaze s bojnijeh poljanah
U veselo carstvo poezije,
Kako rosne svijetle kapljice
Uz vesele zrake na nebesa.

— — — — —

(1006—1011 v.)

Što spominješ Kosovo, Miloša?
Svi smo na njem sreću izgubili,
Al' su mišca, ime crnogorsko
Uskrsnuli s kosovske grobnice
Nad oblakom u viteško carstvo
Đe Obilić nad sjenima vlada.

Čemu bi se torej bal smrti, ko veš, da te čaka, če junaško pogineš v boju, večno življenje med narodom, v carstvu njegove poezije? Duševne smrti, torej edino prave smrti, za junaka ni. Junaštvo ni zategadelj samo osebna zasluga, marveč je etičen zahtev, je etičen postulat. Seveda so individualne razlike, kakor se pač ljudje razlikujejo med seboj po večji ali manjši popolnosti v tem in v onem. Vsak ne more biti Miloš ali njegova dva pobratima Milan in Ivan. Toda tudi onih nešteto brezimnih junakov, ki so padli v borbi za »krst časni i svobodu zlatnu« živi svoje nesmrtno življenje v zavesti naroda in se zgrinja v carstvu poezije okrog vidnejših junakov.

Zavest, da junak nikoli ne more res umreti, je najsilnejši in morda edini resnični jez zoper strah pred individualno smrtjo. *Non omnis moriar!* Iz tega pa izvira tudi najsilnejša skrb slehernega plemena, ki mu je kult junaštva vrojen in potreben, skrb, da moško potomstvo ne izumre. Najhujša kletev, ki jo premore tak rod, je kletev, da bi ostali dvori sovražnika pusti, to je — brez moškega potomstva. Ko se naposled vojvode na Cetinju zedinijo, da jim ne preostane drugega, ko da udarijo na Turke in poturčence v deželi, se vsi zakolnejo, da ne bo nihče izdal tistega, ki bo prvi začel. Ta bo največji in najboljši junak. Serdar Vukota govori zakletev.

SERDAR VUKOTA:

(2407—2420) v.)

U pamet se dobro, Crnogorci!
A ko činja biti će najbolji;*
A ko izda onoga te počne,
Svaka mu se satvar skamenila!
Bog veliki i njegova sila
U njivu mu sjeme skamenio,
U žene mu decu skamenio!

* Kdor začne, bo najboljši.

Od njega se izlegli gubavci,
 Da ih narod po prstu kaže;
 Trag se grdni njegov iskopao,
 Kako što je šarenim konjima!*

U kuću mu puške ne visilo,
 Glave muške ne kopâ od puške,
 Željela mu kuća muške glave!

Vse to so skoraj sami sinonimi za misel, da bi se izdajavcu zabilisala sled, da bi mu ostala hiša brez moškega potomstva, brez moške roke, ki bi nosila puško. To je, da bi ga zadela tista smrt, ki je najstrašnejša in tudi edina resnična smrt: da bi bila njegov rod in njegovo ime izbrisana iz spomina živih!

*

»Gorski vijenac« je neizčrpna zakladnica narodovega duha, njegove zgodovine, splošnega človeškega znanja in najvišje človeške miselnosti in filozofije. Kólo, ki nastopa kakor v grški tragediji zbor — mimogrede bodi opomnjeno: genijalen domislek! — tolmači božje in človeške postave, kakor izvirajo iz narodove heroične in slavne zgodovine. Ono druží preteklost s sedanostjo, ono je občestvo živih in mrtvih, dá, je tolmač zapovedi padlih junakov, ki žive svoje večno življenje v carstvu poezije, ki se prenaša iz roda v rod.

KOLO:

Bog se dragi na Srbe razljuti
 Za njihova smrtna sgrešenja!
 Naši cari zakon pogaziše,
 Počese se krvnički goniti,
 Jedan drugom vadit oči žive,**
 Zabaciše vladu i državu,
 Za pravilo ludost izabraše.
 Nevjerne im sluge postadoše
 S carskom se krvlju okupaše.
 Velikaši, proklete im duše,
 Na komate razdrobiše carstvo.
 Srpske sile grdno satriješe;

(198—209 v.)

O prokleta kosovska večero
 Kud ta sreća, da grdne glavare
 Sve potrova i trag im utrije,
 Sam da Miloš osta na srijedi
 Sa njegova oba pobratima,
 Te bi Srbin danas Srbin bio!
 Brankoviću, pogano koljeno!
 Tako li se služi otačastvu?
 Tako li se cijeni poštenje? —
 O Miloše, ko ti ne zavidi?
 Ti si žertva blagorodnog čuvstva,
 Vojinstveni genij svemogući,
 Grom stravični te krune razdraba!

(215—230 v.)

* Kraljevič Marko je jezdil konja šarca. Toda od takrat so postajali šarci vse redkejši in se je končno za njimi izgubila sled.

** Car Miljutin je dal oslepiti svojega nezakonskega sina Štefana Dečanskega, ker se je bil dvignil zoper njega.

Veličanstvo viteške ti duše
Nadmašuje besmrtno podvige
Divne Sparte i velikog Rima;
— — — — — itd.

Stopnjevanje notranje napetosti je prav tako genialno izvedeno. Od prvega zborovanja na vrhu Lovčena, ko se vladika Danilo še bori sam s seboj, kaj naj ukrene zoper turško nevarnost v lastni sredi, se vrstijo drug za drugim dogodki, ki nakazujejo en sam možen izhod. Turki ugrabijo Ružo Kasánovo, umore mladega Batrića, da se ob tej vesti njegova sestra od žalosti zabode. Posamezni oddelki, ki prihajajo na zborovanje, pripovedujejo o nasiljih Turkov in o svojih bojih z njimi. Mimo vsega so Turki že postali pozorni na zborovanja Črnogorcev. Skadrski vezir, da bi napravil zdraho med posameznimi plemeni, pošlje med bojovite OZRINIĆE, CUCE in BJELICE staro ženico iz Bara, ki je veljala med njimi za čarovnico, da bi jih z različnimi napovedmi in prerokovanji zmedla in med seboj sprla, grozeč ji, da bo sicer zaprl njenih desetero vnukov, tri sinove in njihove žene v hišo ter jih sežgal. Vladika, ki je prosvetljen in ne veruje v čarovnije, razkrinka ženico in tako pride resnica na dan. Zdaj tudi vladika spozna, da ni nobenega izhoda več. Črnogorci ne morejo več živeti s Turki, niti ti z onimi. Kdor bo prvi udaril, ta bo imel več izgledov na zmago. Tako pride končno do zakletve na Cetinju in potem, na sam božič, do pokolja in iztrebitve Turkov in poturčencev v Črni gori. Napetost, ki se je ves čas nabirala v delu in tudi v nas, dobi ob koncu svojo sprostitev v krvavem, vendar vedrem smehu, čigar tolmač je stari igumen Stefan, pa tudi vladika sam. Najprej pridrve na Cetinje petorica Martinovićev, Vuk Borilović in trije vladikovi sluge, ki so prvi sprožili orožje. Ko sliši vladika Danilo poročilo iz ust vojvode Batrića, enega izmed Marainovićev, vzklikne:

VLADIKA DANILO:

(2614—2617 v.)

Blago meni, moji sokolovi!
Blago meni, junačka svobodo!
Jutros si mi divno voskresnula
Iz grobovah našijeh dedovah!

Drugo za drugim prihajajo od vseh strani Črne gore poročila o bojih s Turki in njihovem uničenju. Najstrašnejše je bilo klanje v Crmnici, ki je trajalo vso noč in ves dan. Toliko Črnogorcev je padlo, da je zmanjkalo prostora okrog cerkve na pokopališču in so jih morali polagati po šest v en grob. Vladika Danilo se joče, stari igumen Stefan pa se smeje. Vladika se začudi in vpraša, če morda ni razumel poročila.

IGUMEN STEFAN:

(2728—2732 v.)

Razumijeh ga, al' plakat ne mogu;
Da umijem plakat od radosti,
Bih plakao slađe nego igda;
Al' kod mene kada poje duša,
Suze mi se smrznu od radosti.

Prav tedaj se začuje strahovito rogoviljenje pred vrati in po vratih, kot da bi razbijal kakšen divjak ali norec. Igumen in vladika velita

odpreti in v sobo plane junak Vuk Mandušić, mrk in s povešenimi brki, ves krvav, s prestreljenimi zaščitnimi ploščami na prsih in z razbito puško v roki. Pripoveduje o strahovitem boju, v katerem so mu krogle prebile zaščitne plošče na prsih, na katere mu zdaj žalostno visijo brki. Toda vse to ni nič proti kruti nezgodi, ki mu jo je povzročila zadnja turška krogla, ki se je sprožila. Baš je dvignil svoj nepogrešljivi džeferdar, svojo ljubljeno puško risanico pred oči, ko mu jo krogla razbije.

Ob pripovedovanju zajoka, rekoč, da bi bil rajši izgubil roko, da mu je puške žal kot sina ali rodnega brata. Zdaj je prišel na Cetinje, če bi mu morda vladika ne mogel poslati puške v popravilo nekam k morju češ, slišal je, da so tam mojstri, ki vse umejo.

VLADIKA DANILO:

(2810—2819 v.)

Mrki Vuče, podigni brkove,
Da ti vidu toke* na prsima,
Da prebrojim zrna od pušakah,
Kolika ti toke izlomiše.
Mrtvu glavu ne diže iz groba,
Ni prekova bistra džeferdara!
Zdravo tvoja glava na ramena, —
Ti ćeš pušku drugu nabaviti,
A u ruke Mandušića Vuka
Biće svaka puška ubojita!

Vladika vstane in izroči Mandušiću iz svoje shrambe dober džeferdar. Tako se zaključi »Gorski vijenac«, genialno nakazujoč, da pojde borba dalje in da junaštvo ne bo izumrlo, dokler bodo puške in Vuki Mandušići na svetu.

*

Rekli smo spočetka, da gre pri »Gorskem vijencu« in pri »Krstu pri Savici« v bistvu za isti problem, ki pa sta ga velika pesnika rešila vsak svojemu značaju in v smislu svoje narodne zgodovine drugače. Ta razlika seže še globlje, če upoštevamo, da gre Prešernu za individualno Črtomirovo tragedijo, v kateri se kajpak zrcali prav tako pesnikova osebna bol kakor tudi zgodovinska usoda njegovega naroda, Njegoš pa podaja kolektivno epopejo, katere junak je ves črnogorski narod, še več, mimo njega tudi vsi padli srbski heroji, ki žive nesmrtno življenje v poeziji naroda, bdeč nad njim in vzpodbujajoč ga k neprestanemu naporu za ohranitev svoje vere in svoje svobode. Skratka, Prešeren je rešil svoj problem lirično. Njegoš epično. Vendar so v obeh pesnitvah tudi čudovite stične točke. Heroični duh odpora in upora, ki preveva zlasti Uvod h »Krstu«, najvišje vrednotenje svobode in izročila pradedov sta v »Krstu« ista kot v »Gorskem vijencu«. (»Krst« je bil napisan dobro desetletje pred »Vijencem«.)

(989—996 v.)

— — — — —
»kdor hoče se podati, mu ne branim;
kdor hoče vas dočakat' temne zore,
neproste dni živet' nočem enake,
ne branim mu, al jutra čakati more.

* toke = zaščitne plošče.

S seboj povabim druge vas junake,
vas, katerih rama se vклонiti noče;
— — — — —

Ak pa naklonijo nam smrt bogovi,
manj strašna noč je v črne zemlje krili,
ko so pod svetlim soncem sužni dnovi!«
— — — — —

Njogoš pa, da citiram samo eno izmed številnih mest:

KOLO:

(262—273 v.)

Što uteče ispod sablje turske,
Što na vjeru pravu ne pohuli,
Što se ne hće u lance vezati,
To se zbježa u ove planine,
Da ginemo i krv prolivamo,
Da junački amanet čuvamo —
Divno ime i svetu svobodu!
Sve su naše glave izabrane:
Momci divni, isto kâ zvijezde,
Što su dosad ove gore dale,
Svi padali u krvave borbe,
Pali za čest, ime i svobodu!

Ne bom ponavljal, kar so že mnogi poznavalci Prešernovega dela ugotovili, da se namreč »Krst pri Savici« po Uvodu nekako prelomi, da iz epične pesnitve postane nenadoma liričen spev, ki se končuje celo z liričnim dvogovorom. To ni po mojem posledica ničesar drugega, ko Prešernove izredne tenkoslušnosti, da ohrani tudi zunanjo harmonijo z junakom, ki doživlja v pesnitvi podoben prelom. Iz junaka v pravem pomenu besede se Črtomir spremeni v junaka notranje odpovedi, epična osebnost doživi v sebi preobrat in postane lirična. Tako je Prešeren izpel z resnico o Črtomiru in o samem sebi tudi resnico o usodi svojega naroda. Da se njegova pesnitev ne dá uvrstiti v nobeno izmed znanih in priznanih umetniških zvrstitev, ni v literaturi nič nenavadnega. Isto velja tudi za »Divino commedijo«, za »Fausta« in navsezadnje tudi za »Gorski vijenac«. Duh pesnitve in oblikovalna moč vstvarjavca sta tu odločilna.

»Krst« in »Vijenac«, dve genialni pesnitvi, sta izraz sorodnega duha, ki bi ga imenoval duhá južnega slovanstva. Dva vrhunca, dve osebnosti, dve rešitve istega problema. S svojih višav si podajata genija bratsko roko preko nas, ki smo po neki zlokobni usodi še bolj pa po naši omejenosti in po zločinskih vplivih prekletega tujstva med seboj sprti, kakor nekoč srbski velikaši pred kosovsko bitko.

Velikaši, proklete im duše,
Na komate razdrobiše carstvo...

Toda pesnik, veliki glasnik narodove usode, nam daje opomin in navodilo za naše ravnanje. Saj je v sebi strnil vse koristne izkušnje nešteti bojov skozi mnogo stoletij. Po čudnih peripetijah usode je prišel naš slovanski narod spet tja, kjer se začneja Uvod h »Krstu pri Savici«. Ali bomo še enkrat morali doživeti Črtomirovo tragedijo? Ali

pa si bomo vzeli za svetel vzgled nauk črnogorskega vladike, tega gospodarja nad par sto tisoč dušami, ki se je postavil v bran otomanskemu carstvu nešteti milijonov? Ali bomo lirično klonili ali se epično borili? Mnogo smo čitali zadnje čase o problemih malega naroda. Zgodovinske, praktične rešitve, ki jo je s krvjo izpisal črnogorski narod in upesnil njegov vladika Njegoš, se ni nihče spomnil. Naj nam bo ta priložnost povod, da na tem mestu opozorimo nanjo.

*

Urbanijev prevod »Gorskega vijenca« v italijanščino je bil nedvomno tvegan poizkus, kakor je tvegan poizkus slehernega prepesnitev neke velike pesnitve v tuj jezik. Priznati moramo, da mu je ta poizkus v najvišji meri uspel. Tudi Slovenci imamo prevod »Vijenca«, o katerem pa ne moremo trditi isto. To je Peruškov poizkus, ki ga je izdala Slovenska matica v svoji zbirki »Prevodov iz svetovne književnosti« l. 1907. Kolikor je sicer točen po vsebini, toliko pa je tudi nemogoč po svoji obliki, po izrazih, ki jih je prevajalec slepo prevzemal iz originala, ko imamo zanje prav točne slovenske besede.

Urbanijev prevod je točen, pregnant in v veliki meri poetičen. Je posrečeno prelitje srbskega duha v italijanski jezik. Primerov ne bom navajal. Naj store to strokovni ocenjevalci. *Urbanijev* prevod je resnično dejanje. Južno slovanstvo mu dolguje zanj globoko zahvalo.

Želel bi samó, da bi tudi Slovenci dobili tak dar, kakor ga je *Urban* poklonil italijanskemu narodu!

SMRT ZAKONCEV PIVODOVIH

JOSEF HORA

I

Hodinov oče je bil že davno pred vojno zdravnik v zakotnem podeželskem kraju. Desetletja je gazil s kmetavzarskimi škornji blatne ceste in mokre meje, po katerih je sekal ovinke k težkim bolnikom — k težkim, ker lahkih ni bilo. Kraj je bil vlažen, večji del leta preprežen z meglo, domovina dolgonogih čapelj, redkega žita, krompirja in žab. Vsa njegova žalost lega v jezera med griči in gozdovi. Zdravi in bolniki so bili redkobesedni, samo na proščenjih in po pogrebih jim je alkohol razvezal jezike. Doktorja Hodino so imeli vsi rajši kakor učitelja in gosposke uradnike in najbrž mu prav radi tega plačevali, kajti denar ni prijatelj ljubezni.

Zdravniku je leta gospodinjala njegova mlajša sestra. Izhajala sta iz knezovega uradništva, čigar družine se niso nikoli stikale s prebivalci majhnega mesteca, in Terezija je po smrti staršev spoznala, da ji ni ostalo po njih ničesar razen bale in Schillerjevih spisov. Preselila se je torej k bratu, ki je ravno takrat začel prakso v zakotnem podeželskem kraju in ni občutila spremembe v življenju. Ko ne bi bilo njenih tujih, temnih oči, ki so znale strogo gledati preko glav bratovih pacientov, ne bi bil najbrž nikdar dočakal denarja svojih dolžnikov, ki jim je v raztresenosti pozabljal imena. Rajši je s flavto posedal pri oknu in njeni

glasovi, ki jih je Tereza mrzela, so se razcvetali kot skromni grmički nad brezbarvnimi dnevi.

Edini doktorjev prijatelj je bil kmet Pivoda, s katerim sta nekoč skupaj študirala.

»Hudič ga vedi, prijatelj, že zopet me je privlekla ta tvoja žalostna palica,« je klical že pod oknom, s praškimi dnevnikmi pod pazduho in s široko rodoljubno ovratnico nad skrtačenim jopičem, iz katerega so mu molele kosmate, kmetske roke. Če sta bila v sobi sama z doktorjem, je z njimi razvneto mahal, se jezil na dunajski parlament in spominjajoč se šestinšestdesetega leta preklinjal Pruse. Ko pa je prihajala Terezija, so mu sklepi previdno lezli v dolge manšete in besede o politiki so se mu zgubljale v negotovih pogledih na njo.

Zdravnikova sestra je imela nad močnimi rameni čudno veliko glavo z orlovskim nosom, nepodajno čelo in v očeh steno proti ljudem. Ko sta se zaročila, ji je Pivoda v šali pravil Marija Terezija, toda nikoli ni vedel, ali jo to ime jezi ali ji laska. Niti zdravnik Hodina ni mogel uganiti, ali si jemlje Terezija Pivodo iz ljubezni ali iz dolgočasja.

Njen Schiller v kožnatih platnicah se je preselil k Pivodovi Zgodovini Palackega, osameli zdravnik se je pa oženil s hčerko svojega konkurenta v sosednem kraju. Imela sta samo enega otroka, sina Jindřicha.

Pivodova nista bila srečna v zakonu. Pivoda, največji kmet na vasi, je prepisal polovico posestva na svojo ženo kljub temu, da je imela samo nekaj tisočakov dote, ki jih je dobila od brata k poroki. Ni marala z njim čitati časnikov, ni se znala razvneti radi preteprov Čehov z Nemci, pa tudi takrat, ko je sanjaril o otroku in ji božal črne lase, ki so se razgrinjali po blazini, so njene oči zrle tuje nekam v temo in Pivoda je čutil, kako se žensko telo poleg njega tudi takrat, ko je koprnel od hotenja, izmika njegovi največji želji. Zato sta pa oba vzljubila zdravnikovega sina Jindřicha. Na posestvu ni bilo nikoli miru, v hlevu so rezgetali konji in na dvorišču so škripali vozovi, golobi so letali iz visokega golobnjaka in dekle so pele priliznjeno in razneženo, kakor navkljub gospé, ki jih je stalno menjavala — doma sta pa bolehala mati in oče, ki se je debelil in se že ni dal od sina preprositi, da bi zaigral na flavto, ki je edina oživljala hišne prostore in izganjala iz njih sence tišine.

II

Sredi študij je umrl Jindřichu oče in leta šestnajstega, tik po maturi, so ga vzeli na vojno. Nič groznega ni bilo v tem. Samo mati je jokala in slutila, da sina več ne dočaka. Jindřich je potrpežljivo prenašal vojaško torturo in ko se je transport selil preko alpskih grebenov na jug, je njegovo srce vriskalo naproti goram in morjem, h katerim so se peljali.

Albanija... So čarobne besede ki omamljajo duha in se bleste v možganih kakor fata morgana. Lahko bi to tudi bila Sahara, Meksiko ali Pariz. Bila je vendar le daljava, vedno nova obzorja in vedno novi ljudje, nova obzorja in novi ljudje ravno v času, ko moška polt čuti najmehkejše dotike trenutkov, ko sleherni glas postaja nepozabna lastnina srca, večni vir dojmov. Ni več zaprašenih klopi in profesorjev, preplašenih radi slabega dijakovega napredka, razpadla je kletka prostora, ki so ga vedno nestrpnije preletavale Jindřichove oči, zginila je zmedenost dečka, ki ni vedel ali se naj življenja veseli ali boji — in

najsi je bilo prostaštvo vojne še tako in najsi je oddaljeno grmenje topov budilo grozo, nič zato. Svet knjig, v katerem je blodil, drzna igra neštetihi sprememb usode, izplavanje vseh predstav človeškega duha, svetlikanje nevidenih slik, vse to je ostalo doma le na daljnem obzorju fantazije — tukaj pa, pozdravljena, vojna, telo je razboljeno od trde deske, šive na srajci je treba obračati pri sveči, griža se lepo izgovori, toda strašno smrdi, možem tekó besede iz ust kakor pomije in iz njihovih oči se blišči zvezda umora ali blaznosti, naj!

Zgoraj nad pristaniščem leži Jindřich s stražo pri maskiranem reflektorju in naveličan gobeždanja, pričakuje noči. Nekaj cipres šumi v mraku. Na vršiču ene od njih se ziblje mesec. Njegovo srebro se v dolgem pasu razliva po morju, na čigar dnu spijo bojne ladje. Poveljstvo pričakuje letalski napad. V mrki svetlobi meseca leti Caproni kakor pošasten netopir. Cikade nenehoma pojo, ves večer drhti, odteka, niti martinčki ne spijo.

»Kdo bo zmagal?« se nekdo tiho oglasi za grmom. »Predstavi si, da ima samo Amerika sto milijonov prebivalcev. In to niso ruski mužíki, ki jim je hudiča mar vojne. In glavno, žreti imajo dovolj. Mi pa...«

»Potem takem bi mi imeli svojo lastno državo?« preskoči drug glas in Jindřich si začne grizti prste, da ne bi kriknil.

Večina vojakov, vsi, se veselijo na dom, kjer je topla peč in kjer so pustili delavnice, pluge, ki čakajo na močne roke. Jindřich ima materino pismo, žalostne pritožbe zaradi pomanjkanja, zaradi umrlega očeta, ki ni znal prišediti, skrbi za bodočnost sina. Bodočnost — se smehlja Jindřich, vse bo drugače, popolnoma drugače...

V skadrski kavarni se je ozrl v ogledalo in v na pol slepem steklu je naenkrat opazil drugega Jindřicha. Tistega, na katerega je mlada žena večno pijanega majorja uprla težak, soparen pogled, moža Hodino, korenjaka z orlovskim nosom na širokem obrazu, s črnimi lasmi tete Terezije. In ko je nehote priprl oči, mu je vstopila vanje majorjeva žena in mu napolnila vse telo.

III

Vdova po zdravniku Hodini je umrla kmalu po vojni. Jindřich, ki je bil mobiliziran proti Madžarom, je prišel leta devetnajstega v Prago in spoznal, da ni tako lahko najti si službo in se preživljati. Stric Pivoda mu je dal nekaj denarja in njegovo priporočilo na znanega poslanca je končno imelo uspeh.

Sleherno jutro je hodil v državni računski urad in neznane ulice, ki jim je trobentanje avtomobilov razrivalo tišino, so se mu polagoma gubile v misli, videl je samo še spomladi mokre in jeseni z akacijevim listjem nastlane trotoarje, po katerih je hodil v pisarno in nazaj.

Praga, to je predvsem računski urad. So uradniki, ki hodijo vanj kakor domu, merijo čas po odsluženih letih in če jih vprašaš za datum kakega dogodka, se najprej počohajo za ušesi: Počakaj. A ha..., to je bilo takrat, ko sem prejel prvo kvinkvenalko. V pisarni slačijo suknje in se oblačijo v črne bluže, marsikdo pa ne pozabi niti na copate. Utihiilo je grmenje topov in krik revolucij.

Hodina si je našel v predmestju majhno sobico in ugotovil, da znaša najemnina četrtno njegovih mesečnih prejemkov. Toda za edinim oknom sobice so se razprostirala svobodna polja s širokim obzorjem in hišni

lastnik ga je pustil pri miru. Samo časih ga je obiskal lastnik stanovanja, vedno v uniformi poduradnika električne železnice in govoreč zdaj o vremenu, zdaj o politiki, mu je omenjal prednosti organizacije.

»Neorganiziran človek je isto kakor mrtev človek. Nihče se niti ne zmeni zanj. Kaj bi bil, denimo, jaz brez organizacije? Še danes bi morda pometal ulice, čeprav sem še tako inteligenten. Pa brez zamere, gospod Hodina. Kar ni danes, bo lahko jutri. Se boste že prepričali o tem.«

V rjavem papirju je lažala na mizi Jindřichova večerja. Dve hrenovki s krajcem kruha. Poduradnikove oči so zdrsnile na to zatišje, ki ga je dopolnjeval žepni nož še iz Albanije, in mogoče je bilo tisto, kar se je pojavilo v njih, bolj sočutje kot pa posmeh. Toda takoj so se zaprle, ko jih je ošinil Jindřichov pogled.

»Treba mi je, bedak,« je vzklopelo v njem, »tvojega sočutja in tvojih nasvetov, dušelovec. Organizacija! Vse na svetu boste zorganizirali, ker se bojite biti sami. Dvajset ljudi zija na ribolovce ob Vltavi in že se ti nekdo pojavi in razdaja legitimacije. Organizirati žive in mrtve, mesarje in teleta, boga in ateiste, da ne bi nihče imel časa zamisliti se in živeti, kakor mu narekuje notranji glas.«

Še potem, ko sta vstopila z Vobořilem, Jindřichovim tovarišem iz urada v drevored, kjer se je že temnilo, se je vzbujal v njem odpor proti gospodarju.

»Gospodar ima prav, Jindřich. Le poglej, tudi jaz imam legitimacijo in se pri tem posmehujem vsej stranki. Stranka ni nič drugega kakor hlev z nizkim žlebom in ne mine mesec, da se ne bi iz nje razlila nekaka umazanija. Toda drugje ni nič boljše, človek pa mora nekje biti, kjer se lahko skrrije. Jaz sem pri stranki najinega šefa in zakaj ne bi bil v njej? V mislih se z njim ne strinjam. Misliš, da je tvoj individualizem nekaj boljšega? Sam v sebi moraš delati ravno toliko kompromisov kot kakšna organizacija, po svoji volji ne moreš živeti.«

»Individualizem?« je zavpil Jindřich, da sta se ozrli za njima dekleti, ki sta ju prehiteli, »nisem individualist, mogoče imam rajši te uboge ljudi kakor pa vi vsi skupaj, saj sem vendar eden izmed njih.«

Šele v restavraciji pod drevesi, ki so se v umetni luči lesketala kakor gledališke kulise, je Vobořil dočakal konca Jindřichove invective.

»Prav za prav imam tu sestanek z dvema dekletoma,« mu je odleglo, »in tebe potrebujem, da to drugo nekako zaposliš,« je dodal s preprosto sebičnostjo.

Jindřich je sprejel prijateljevo ukano izredno mirno. Po divjem naskoku na vetrne mline nekakih organizacij, se mu je zahotelo godbe, ki je igrala na vrtu.

Vobořilovi znanki sta že sedeli pri mizi in imeli pred seboj barvast sladoled.

Helena Tesárková je bila Vobořilova prijateljica. Pozdravila ga je s prostodušnim smehom velikih belih zob in s hvaležnim pogledom. Jindřichu se je takoj priskutila. Z lahkoto in brez upiranja se je z ramo naslanjala na Vobořila, njen nasmeh je govoril brez strasti: tvoja majhna, ljubka mačkica sem.

Temne, kakor vodna gladina neprozorne oči Sonje Šedive so Jindřicha takoj spomnile na znano podobnost. Kje v življenju? Seveda, te-le temne, tuje oči so pripadale njegovi teti Tereziji in samo slučaj, zvodnik usode, jih je obesil nad mizo, pri kateri je ravno sedel ta večer, čigar nemirne

luči so bile potrebne, da bi te oči nehote žarele in govorile, namesto ust, ki se odpirajo v brezpomembne razgovore. Orkester za zeleno zaveso je igral kakor iz daljave, samo kakor v spremljavo k tistemu, kar se je dogajalo pod drevesi, in v nočnem hladu je šumela reka.

Kaj vedo zaljubljeni, kakšne besede so jim deževale iz ust pri prvem srečanju!

Za kino je bilo že pozno. Vobořil, ves srečen zaradi udanosti svojega dekleta, je predlagal, da posedijo pri vinu. Na Helenino veliko začudenje je Sonja privolila. Jindřich ji je nalival iz ozke steklenice svetlo vino, se razsmejal in začel pripovedovati o Albaniji in Dalmaciji. Pokazalo se je, da je bila Sonja poleti na jugu in v njunem razgovoru so oživiljale bele morske obale, v njegovih spominih mrtve in tragične, v njenih pa opojno zračne, na obzorjih polne jadrnic in poletnega veselja.

Svet je majhen in usta dveh ljudi, ki se dogovarjata, najdeta v duhu toliko skupnih reči, katerih slike poletavajo med njima kot žoge dveh igralcev tenisa. Helena, katere udana ljubezen pod sladko priprtimi očmi okrogle brunetke ni hrepenela po nepotrebnih besedah, je radovedno opazovala svojo prijateljico.

»Poglej ju, Vaša, zaljubila sta se. Kar na prvi pogled. Kdo bi bil to pričakoval od te mrzle Sonje.«

»Iz tega ne bo nič dobrega. On je norec,« ji je odgovoril Vobořil z nemirnim poudarkom v glasu.

»Nisi mogoče ljubosumen nanj?« in Helena je začela radovedno iskati znamenj na njegovem obrazu.

»Bedaček,« se je branil Vobořil in položil svojo roko na njeno. Na ulici je bila tema in hladen veter je pihal.

IV

»Sonja je rusko ime in vaše oči varajo kakor tista neznana dežela. Imena tistih pred vami sem pozabil. Eno je imelo obliko nedrij in drugo je plapolalo v vetru kakor lasje davnih žen. Spominjam se samo imena svoje matere in ta je mrtva, in imena svoje tete, ki se glasi Marija Terezija. Spominja me na lesketanje oklepov in mečev v muzejih.«

Ženska srca so rajši zvijačna, kakor da bi se bojevala. Ko se je zavedla, da bi rada črnega Jindřicha oklofutala in ga ugriznila v trde ustnice, so nekega večera njegove roke že stisnile njena ramena in njune noge so se stisnile druga k drugi, da je Sonja vzvalovila vsa, od ostrih prsi do okroglega trebuha, brez besede ljubezni in brez diha. Nič ni rekla, niti takrat, ko je vstala in odprla oči ter videla, kako je Jindřich nameril na njo majhno črno reč, ki je bila fotografski kodak, da bi se je tudi tako polastil.

»Pomladi lažejo očem o nebeškem veselju čustva, ki se ponosno osvobodijo gmote v srečanju dveh smehljajev. Angela sva, Sonja, ko hrepeniva. Toda od vseh reči na svetu ljubiva najbolj blazno svoji telesi. Tihe besede v somraku so kakor roke, ki tipajo po koži. Zemljevid sveta si, jug in sever, tvoje reke in tvoja pogorja...«

Zapovedala mu je, naj molči in se je bala. Vedel je, da so bile njene hladne, neprozorne oči samo tenčica njene bojazni.

»Moj Bog, saj smo bili tudi mi mladi,« je blebetal Jindřichov stano-dajalec, »vidim vas z gospodično v parku. Jesen se bliža in še prehladila se mi bosta. Doma v sobi bi pa imela toplo.«

Sonja je šla po stopnicah in sram se je izražal v njenih očeh. Ne sra-mujemo se sebe, ampak hišnic. Toda Jindřich je spoznal, da ga v slabem siju peči, ki v somraku obliva polt s tropično senco, ljubi Sonja moč-neje; zaupneje ga nazivlje za svojega in njegova radovednost postaja močnejša sestra ljubezni. Vse... vse... toda, ali je to že vse? Ležeč poleg nje, utrujene in rahlo potne, je pritiskal čelo na njene prsi in se trudil, da bi prečital iz njenega dihanja vse tresljaje njenih čustev. Na brezvoljne kretnje Sonjinih udov, lahne kakor tresljaji listov, je od-govarjal s smelimi poljubi, na druge zopet s počasno spojitvijo in v tre-nutku novega krča se je zdel sam sebi kot tat, ki krade tujo skrivnost, toda mora...

Končno je že lahko uganil vse trepete njenih čutov in ko je sedela v njegovi sobi s sklenjenima rokama pri oknu, za katerim je v somraku odpadalo listje v parku, je čutil, da je njen kruti dvojnik, ki misli mesto nje in dojema ritem njenih misli. Ko pa je nekoč prišla in se brez besed zopet usedla k oknu, navajena, da ga pusti prečitati časnike ali dokončati kako delo, je spoznal, da ima tišina, ki veje od nje, krila groze. In bila je že pomlad, zvečer so peli zunaj še ptiči in raznašali dih parka daleč nad mesto.

Noseča je.

»Ali si...« toda krutosti strahopetnega in radovednega vprašanja ni izgovoril do konca.

»Noseča sem.«

Včasi udari kri v glavo in v ušesih zazvoni. Kaj mu je bilo doslej mar ne le tega, da je živel s prejemki težaka, marveč tudi tega, da so mu v uradu že dali vedeti, da bo v primeru odpuščanja namesčencev, ki ga predvideva zakon o štednji, eden od prvih, ki si bo moral iskati drugo službo? Kaj mu je bilo mar, kako je živela doma Sonja? Njegova je bila... In vendar je bila hči odvetnika, bodočega prezidenta kapitalistič-nega trusta, ki je sicer pustil svojo hčer, da je bila tipkarica v ministr-stvu, nikoli pa ji ne bi dovolil, da se poroči s pisarniškim uradničkom. In tisto, kar je pripovedovala Sonja o svoji materi, visoki funkcionarki rdečega križa, nevrastenični katoličanki, ki ni nikoli govorila z otroki...

Pot mu je orosil senci. Objel je Sonjina kolena in ji poljubljal uve-nele roke. Toda kakor hitro je poskušal prekiniti njen molk, razumeti njen obup, se mu je Sonjina roka izmaknila, rahlo padla na njegovo glavo in osramočen je slišal:

»Revček! Kam sem te privedla... pa sem vedela, da imaš sam toliko skrbi, da te bodo mogoče odslovili... jaz pa sem bila tako strastna, nič mi ni bilo mar, samo usodo sem izzivala.«

Spodaj pod okni so se odzvali koraki tujega sprevoda. Od nekod so nekam šli, udarjali v tišino večera, v ulico, v mesto, ravno tako, kakor Sonjine besede ob Jindřichove misli. V takšnih trenutkih se nam zdi, da čutimo najbolj intenzivno, da se potihoma odpirajo vrata pred nami in da vidimo v vse sobe, kjer tli na pohištvu prah negibnih let. Tudi Jindřichu se zdi da bi moral misliti, premišljevati, ujeti v močno pest vajeti splasene zaprege. Toda nič. V glavi je vse topo. Edini občutek ima, neodvisen od čutila oči, da se temni.

V oči mu stopajo trgi, ki požirajo čudno vrteče se kroge življenja. In vsi gibi nog, luči in besed s treskom razbijajo nekakšno nevidno steklo, ki nas je ločilo od stvari, steklo radosti, razkošja, varnosti, zakona, nesreče... Samo zmešnjava sredi podirajočih se sten smo in na nič se ne moreš opreti. Beseda »otrok« je megla in iz megle vstaja zdravnik. Mrzla ordinacija, kovinasta posoda, v kateri se kuha zdravniško orodje.

Kadar se gledajo oči zaljubljenecv, se sprašujejo in ne puste ustam do besede. In njuni prsti, med seboj močno sklenjeni, tisti prsti, ki so tolikokrat blodili po gladki polti, vedo naenkrat več kakor slavnin in ponosni razum. Napočil je trenutek, ko se bodo morali stisniti v obupane pesti, da ne bi kriknili, da ne bi kričali... Zemljevid sveta si, jug in sever, tvoje reke in tvoja pogorja... In sredi zemlje se vleče rdeča in krvava črta, globoka struga rane, po kateri uhaja toplo življenje...

V

Sonja je šla k zdravniku. In sedaj... doma bodo mislili, da sem se odpeljala na deželo k prijateljici. Dva dni je ležala v Jindřichovi sobi. Molčala sta, oslepljena od toplega odtakanja krvi in od leska kirurgičnih igrač. Ko je Jindřich odšel v pisarno, je Sonja poprosila prestrašeno gospodinjo za papir in svinčnik. Samo nasmehnila se je, rahlo in žalostno, ko je čutila na tilniku sočutni pogled dobre žene.

Gospa Šedivá je stopila v sobo ravno v trenutku, ko je Jindřich z eno roko od zadaj podpiral Sonjo, z drugo pa ji nagibal k ustom skodelico s čajem.

»Žadostovati Vam mora, da ste jo imeli radi, mi pa imamo s Sonjo drugačne namene, gospod Hodina.«

Ljudje iz boljše družbe ne kričijo in odgovarjajo tiho. Na ustnicah odbornice Rdečega križa je krožil tresljaj prezira samo kot neizgovorjena, zato pa tem očitnejša misel.

Jindřich je naenkrat vedel, da ni mogoče sploh ničesar več pojasnjevati. Pogled dame, ki ni snela rokavic, je izdajal, da je bilo mrzli inteligenci meščanke mahoma vse jasno: i Jindřichov nizki položaj i nujnost odpeljati Sonjo za vedno od njega.

»Nikakor ne, prosim. Najbolje bo, kar najhitreje vse končati. Sami ste vedeli, da si Sonje ne morete vzeti. Sicer je ne bi pustili v tako življenjsko nevarnost. Sonja, ne govôri in se ne utrujaj. V tvojemu imenu zahtevam od gospoda Hodine, naj vrne korespondenco.«

Sonja je molčala. Jindřich ni razumel njenega rumeno bledega obraza. In tako je našel v dekletovih očeh, ko jih je prisilil k zadnjemu srečanju, le prošnjo za kapitulacijo. Ležeča v prepranem nočnem jopiču Jindřichove gospodinje, na katerem so trdo visele materine oči, ni mogla, da se ne bi udala. Molčala je.

Ko ga je mati prosila, je šel tudi po avtomobil. Po njej je ostal samo rdeč madež na posteljnem perilu in prestrašeni pogled, skrivajoč se med štirimi stenami.

Mož, ki je ostal sam, lahko prehodi pet, deset, petnajst kilometrov. Hodi po predmestnih ulicah, polnih otrok, znajde se med njivami, kamnolomi in opekarnami in ko pri povratku uide svetlobnemu koncertu ulic, ga pozdravi postelja, preoblečena za časa njegove odsotnosti.

VI

Spanje nas zavaja na pota nekdanjih dni in nas vodi za roko skozi temo nezvesti v tuj svet.

Sonja stopa z Jindřichom skozi gost gozd k obrežju jasnega jezera. Res, jezero je jasno, toda njune oči komaj gledajo. Sedi, prepeljal te bom.

Pri kraju vode sedata v čoln. Sonja, obrnjena od njega, spusti drdrajoč motor in čolnič ju nese po gladini. Zvezde plavajo v vodi kakor ribe in v bičevju ob bregu šepeta stotine glasov.

»Tudi midva sva si nekoč šepetala.«

»Toda zdaj morava biti tiho, utopila bi se,« odgovarja Sonja.

Na drugem bregu Jindřich oprezno vstane, da ne bi zamajal čolna, toda ko hoče podati Sonji roko, naenkrat opazi, da to ni ona, ampak star čolnar v modri srajci, pod katero se blesti trd, debel triko.

Sedaj je popolnoma tema. Drdranje motorja sredi jezera pojema in Jindřich sedi na kamnu pod povešenim borom, čigar korenine lezejo v vodo kot kače in vztrajno premišlja, kje je. Kje sem? — in pot mu teče po obrazu in mu sili v usta.

Čudno je, da so najstrašnejše tiste sanje, v katerih zablodimo in ne vemo, kje smo. To je še dobro, da so to samo sanje. Toda ne posreči se mu prebuditi se, čeprav se spominja, da je že nekoč v sanjah zablodil na veliki postaji med stoterimi tračnicami. Vstaja, gre naprej v klanec, pod katerim sliši globoko spodaj pljuskanje valov, kakor za časa vojne v Albaniji in v Dalmaciji, nato po hribu navzdol, kjer zadeva ob peščen kamenje. Bog ve, kod je hodil, toda naenkrat stoji pred vrati, ki se mu zde znana. Za vrati cvili pes in na vso moč sili ven.

»Ti si pa res neumno ščene,« pravi Jandřich in odpira vrata, da bi izpustil starega psa. »Zakaj se pa v teh letih nisi naučil skakati na kljuko in si sam odpirati?« In že čuti vlažen pasji gobec v svojih dlaneh, nato na bradi in gre mu na jok, ko je spoznal, da je na Pivodovem dvorišču in da ne more več zabloditi.

»Ne joči!« mu ukazuje tih glas in čeprav je tema, Jindřich spozna teto Terezijo. Tema je in vendar vidi, da ima razpuščene lase, vse sive že in žalostne, hudobne oči.

»Fant, dva dni te že čakam! Telegrami pošiljam za teboj vse do Avstralije. Žive duše nimam tu, da bi se ubranila Pivode. Cele dneve leži v postelji in me prebada z očmi. Dvakrat me je že pogledal, ko me bo še v tretjič, bom mrtva, ker bi mi pokradel vse skrivnosti.«

»To je čudno!« se čudi Jindřich, stric je vendar tako dober. Moram govoriti z njim, moram vaju zopet spraviti.«

»Dober. To se ti zdi. Poglej na to-le sekiro tukaj.« Jindřich naenkrat vidi, da skriva teta pod krilom sekiro. Vedno me gleda na roke kakor da hoče reči: »No, udari že! Le udari, neumna! Kri hočem videti, veliko krvi, midva sva vedno kakor brez krvi.«

»Teta Terezija!« je zavpil Jindřich, »kaj vendar misliš? Ali nameravaš strica ubiti?«

Toda Terezija se je začela smejati.

»Norček,« mu zvijačno šepetaje, »s to sekiro odkrivam tla. Pod deskami imam celo knjižnico. On mi jo je skril tja, da ne bi toliko jokala ob

čitanju zaljubljenih pesmi. Pojdi, mi boš pomagal! V eni knjigi imam za platnicami denar, veliko denarja — tvoj bo. Saj ga itak potrebuješ. Ne pozabi! Pridi ponj, tudi Pivoda bi te rad videl...»

VII

Vlak gre mimo umazanih mest in reže valove isker, ki se dvigajo k antenam. Klin golobov se je zasvetil kot srebro nad strehami in se izgubil v sivino. Tudi Sonja se je belo svetila in je ena od stvari, ki jih tok ostavlja na meglenem bregu med bičevjem. Slike in spomini so se razbežali kakor vrstice njenega pisma. Perut črke vzleti navzgor, zaječi s tolažilnim »ah, ne morem se upirati« — iz spomina zginja kakor podirajoči se rov, »nikomur že ne morem dati več kakor tebi« — s hrupom se požene skozi možgane kot vlak preko kretnice na postaji in vsi stavki, usmerjajoči Jindřichovo življenje, tudi uradno obvestilo o odpustu iz državne službe in o odpravini, so samo slika. Gledaš, vse se gubi in se čudiš.

Kako strašno je, če nimaš ničesar skupnega z ljudmi, ki odpirajo in zapirajo vrata. S tistimi, ki so zdoma, da se zopet vrnejo, in s pogledi žena, katerih življenje se izraža v besno radovednem tičanju pred zrcali vseh trgovin. Neopazno, kakor vljuden natarak nedobrodošlega gosta, ga je množica izgnala iz svoje sredine. Samo blodni pes je dvignil gobec in pogledal nanj z nemimi, krasnimi očmi.

Vlak se je vzpenjal navkreber. Tam doli pri Pragi se je spuščala megla cvetja na rjavozelena zemljo, na čas, ki sta si ga s Sonjo pozimi obljubljala, tu gori pa so komaj popki poganjali in zemlja, raskava kot pila, je uporno ležala pod visokim nebom.

Če te življenje preseneti z dvema udarcema, verjemi, da je tretji blizu. Iz hrastovega drevoreda, ki je nastiljal pot od postaje do vasi, je skočil proti Jindřichu pes in cvileč legel na pot. Tale volčjak je bil mršav in držalo se ga je staro blato. Ni bil podoben tistemu, ki ga je videl nekoč na stričevem dvorišču, temveč psu iz sanj, ki je lezel izpod vrat. Njegove oči so bile polne dogodkov, le škoda da nemih. Čisto polagoma se je vlekel za Jindřichom, kakor da se mu noče domov. Šele pri hišnih vratih je bojevito zarenčal in pobegnil mimo nog starega poraslega možaka, ki je pazil pri vratih.

»Shajamo se, shajamo,« se je zarežal kocinar in goseničasti nos se mu je posmehljivo zganil. »Prišel si zadnji trenutek in po mojem zastonj. Ali res ničesar ne veš? Brat in Terezija ležita na smrtni postelji.«

Dvorišče posestva, ki je bilo oddano v najem, je bilo res zapuščeno. Samo golobje so spali na strehi praznega skednja in iz kuhinje se je oglašalo sabljanje nekaj jezikov. Nezaupno so umolknili, ko je vstopil Jindřich.

Šele po Jindřichovi zmedeni začudenosti nad žalostno novico so postali sorodniki vljudnejši. Krog peči in v kotih so sedeli na stolih kakor čemerne vrane, ki so se prignale na kraj nesreče. Kocinasti Matija jih je vse posmehljivo ogledoval. Najbrž mu je ugajalo, da so njihova grenka usta prekipevala sočutja in se skušala med seboj prekričati, da bi označila Jindřichu, kako je najprej obolela Terezija in kako je dva dni nato podrl mrtvoud tudi njenega moža.

Ko pa je Jindřich odšel, da obiše bolnika, so se takoj dvignili štirje sorodniki in mu sledili. Tako močna je bila njihova solidarnost, da niso niti za trenutek puščali drug drugega na samem. Vzdihovali so in z očmi zasledovali sosede, pogledi so jim viseli na ustih obeh bolnikov, kakor ključavnice na polni shrambi.

V sobi tete Terezije, kjer je bila prej samo ena postelja, sta bili sedaj dve. Obe sta stali ob steni, tako da se bolnika nista videla. Stric Pivoda je že davno spal na drugi strani hiše, sedaj pa je ležal tukaj. Toda samo dva dni je stregel svoji ženi, tretjo noč je tudi on ohromel. Shujšan, z razmršeno belo brado, je gledal v strop in hropel kakor oddaljena žaga. Roke na rožnato progasti pernici so bile bele, gosposke. Teta Terezija je ležala z glavo proti oknu in redka svetloba, prihajajoča v sobo skozi zaprašeni bršljan, ki je venčal vse pročelje hiše, je še povečevala njeno veliko glavo v ogromen črnosiv madež, na katerem se je svetilo mrzlo suho čelo kakor progla mesečnega svita na tleh.

Sorodniki, ki so se za Jindřichom prikazali v sobo so se postavili v temo, kakor bi se bali, da jih pogled tete Tereze ne ureče. Eno oko ji je bilo skoro popolnoma zastrto z brezmočno sivo veko, drugo pa se je lesketalo kakor položena ebenovinasta kroglica, se neprimerno vrtelo in zrlo na tla, na omare in ljudi s hudobnim, nezaupljivim pogledom. Stric Matija se je naglo umaknil za Jindřicha, na katerem je sedaj trdno obtičalo tetino oko.

(Konec prihodnjič)

SLOVENSKI PISCI

UMBERTO URBANI

(IZ KNJIGE »SCRITTORI JUGOSLAVI«. 1936. LIBRERIA NAZIONALE E. DE SCHÖNFELD, ZARA)

Veliki prijatelj naše književnosti, italijanski znanstvenik, esejist, kritik in prevajalec, profesor Umberto Urbani, čigar ime ni pri nas neznano nikomur, ki mu je pri srcu usoda najznačilnejšega in najplemenitejšega izraza našega naroda, njegove književnosti in umetnosti, ter priznanje in določitev njune vrednosti v mednarodnem duhovnem svetu, je v letu 1936. izdal kot drugo publikacijo v zbirki Slovanskih študij knjigo esejev z naslovom »Scrittori jugoslavi«. Zbirko Slovanskih študij ureja drugi naš veliki italijanski prijatelj, profesor Arturo Cronia, ki je Urbanijevemu delu napisal topel uvod.

Professor Urbani že mnogo let neutrudno posreduje našo besedo in našega duha svojemu narodu. Njegovo čisto in iskreno kulturno delo, vzvišeno nad trenutnimi zunanji okolnostmi in pojavi, se je začelo, se razvijalo in tkalo čvrste niti že v časih, ki so bili neprimerno manj naklonjeni neposrednemu, vsakih zunanjih ovir in predsodkov prostemu vrednotenju ali celo prijateljskemu čustvovanju, kot je današnji. Tega ne bomo smeli profesorju Urbaniju nikoli pozabiti. Izredne važnosti za nas je dejstvo, da je Urbani kot sodelavec ogromne Italijanske enciklopedije prevzel področje jugoslovanske književnosti. Njegovi prispevki v tem orjaškem delu svetovne in stoletne vrednosti, so pravi mali eseji, obdelani z Urbaniju lastnim globokim znanjem, finim psihološkim čutom in kar ni najmanj važno, s toplim občutkom simpatije, ki veje iz

sleherne besede, ki jo je kdaj napisal Urbani o naših stvareh. — Knjiga esejev o jugoslovanskih piscih vsebuje poleg esejev o nekaterih značilnih hrvatskih in srbskih piscih kot so n. pr. Tresić-Pavičić, Lovrić, Krleža, Subotić, Dučić in drugi, osem študij o slovenskih pesnikih in pisateljih. Prevodi, ki jih bomo na tem mestu prinašali, so doslovni in ne kritični.

Vida Šturm

FRANCE PREŠEREN¹

France Prešeren, prvak slovenskih pesnikov, ki se je rodil leta 1800. v Vrbi na slikoviti ravnini Blejskega jezera, po kateri teče Sava in ki je stisnjena med Karavanke in Julijske Alpe, je rekel ob ne vem kateri priliki približno tako: »Vodnik je napisal svoj življenjepis, jaz pa svojega ne bi mogel napisati. Moje življenje je tako preprosto in tako vsakdanje, da ne bi mogel povedati prav nič posebnega.«

In vendar si ni mogoče predstavljati prvega velikega slovenskega pesnika izven viharne dobe stoletja, v katerem je živel in izven nje tudi ni mogoče razumeti bolečin njegovega srca in trpljenja njegove duše, ki sta se sprostila v tožbah najvzvišenejše poezije.

Prešeren še ni našel svojega klasičnega kritika in globokega ocenjevalca svojega življenja in dela.² Najbrže bi to bil mogel biti Stritar pesnik, pisatelj in profesor književnosti, ki si je pridobil neoporečno zaslug, da je Prešerna sedemnajst let po njegovi smrti odkril Slovincem. Stritarju se je v resnici posrečilo, kar se je bil namenil, da je pridobil ves slovenski narod za kult pesnika, nad čigar grobom še niso bili potihnili strankarski prepiri sodobnikov. O Prešernu so pisali tudi še pozneje in posebno leta 1900., o priliki stoletnice njegovega rojstva, in leta 1905., ko so mu v Ljubljani odkrili spomenik.

Toda nihče še ni kritično prerešetal vsega tistega, kar so bili napisali Stritar, Aškerc, Levec, Gangl, Župan³, Glaser⁴, dr. Lah, predvsem pa dr. Bleiweis in pesnikova nezakonska hči Ernestina Jelovškova, ki je v svojih »Spominih na Prešerna« osvetlila razmerje svojega očeta do Ane Jelovškove in vse gorje, ki ga je v malomeščanskem okolju v dobi pred približno sto leti povzročila svobodna zveza, iz katere se je rodilo troje otrok. Škoda, da ne vsebuje luksuzna izdaja dr. Žigona vsaj biografskih in bibliografskih podatkov ali pa objektivne študije kot n. pr. »Aškerčeva antologija«, ki jo je sestavil dr. Ivan Prijatelj.

Pregledal sem tudi tistega malo, kar je v italijanskem jeziku napisal prof. Ivan Kušar, ki je leta 1926. izdal v Trstu svoje »Poeti jugoslavi del rinascimento«. V Kušarjevem snopiču je samo nekaka črna kronika, ki naj bi bila pesnikov življenjepis, in pa vrsta pesniških prevodov, ki so bili deležni ostrih kritik slovenskega književnika Ivana Vovka in prof. Artura Cronie v rimski *Rivista di letteratura slave*. V nasprotju z drugimi življenjepisci pravi Kušar, da Julija Primicova, Prešernova Lavra, ni bila ne lepa ne razumna in da je povabila pesnika na svojo svatbo, da bi ga potolažila.

»Prešeren«, piše Ivan Kušar, sklicujoč se na Šenoo, »obleče svečano obleko in se odpravi na svatbo svoje Lavre; s kakšnimi občutki, si lahko

¹ Avtor piše Prešern.

² Izšlo pred Kidričevim Prešernom. Op. pr.

³ Župan.

⁴ Glaser.

predstavljamo. Toda ta drznost mu je zarezala v dušo globoko brazdo in rano, ki se ni več zacelila. Pravijo, da je poskusil s samomorom končati svoje žalostno življenje.»

Ne bi imel povoda, da opozarjam na Kušarjevo delo, če me ne bi bila zadela avtorjeva sodba v sledečem odstavku: »Samo nekaj moremo očitati Prešernu, in sicer to, da ni ubogal nasveta svojega prijatelja in občudovalca Stanka Vraza, ki je pritiskal nanj s prošnjami, naj piše rajši v srbohrvaščini kot pa v slovenščini. Mogoče bi bila tedaj srbskohrvaška književnost dosegla veličastno višino.«

Kušar nikakor ne napravi poklona književnosti svoje domovine, ki je imela po dubrovniški dobi, tudi če je ta bila odvisna od italijanske renesanse in je blestela v sijaju njenih žarkov, v preteklem stoletju pesnike kot so Njegoš, Radičević, Preradović in Mažuranić. Kušar bi se bil moral vsaj vprašati, kaj bi se bilo zgodilo s Prešernom, če bi bil poslušal Vrazove nasvete. Prešeren, to je jasno, ne bi bil postal pevec svojega naroda niti stvaritelj slovenskega pesništva, ki je doslej poznalo le ljudsko pesem, cvetočo izza konca srednjega veka, in pa plahe pesniške poskuse očeta Valentina Vodnika ob začetku devetnajstega stoletja.

V prejšnjih stoletjih so Slovenci imeli nabožno prozo luteranske reforme, ki so jo po Sloveniji razširili Primož Trubar in njegovi učenci, katerih eden, Dalmatin, je s pomočjo svojih učencev izdal leta 1584. popoln prevod Svetega Pisma. Tudi v dobi protireformacije slovenska književnost ni prestopila meje nabožnega polja. Ta položaj je trajal do časa barona Žige Zoisa, učenca enciklopedistov in mecena slovenske književnosti. Valentin Vodnik, ki je s svojo *Ilirijo oživljeno* zapel himno Napoleonu, je bil edini Prešernov predhodnik, ki v resnici zasluži ime pesnika.

Poglavitne važnosti za razvoj slovenske književnosti je bila romantika, ki je pripomogla, da so po vsej Evropi zadonele slovanske narodne pesmi. Slovenci so se ponašali tedaj z odličnim slavistom Jernejem Kopitarjem, ki je predaval na dunajski univerzi, in s slavnim poliglotom Matijo Čopom, Prešernovim duhovnim bratom, ki je leta 1835. tragično utonil v Savi in čigar prerano smrt je Prešeren objokoval do konca svojega življenja. Brez dvoma ni nihče v večji meri vplival na Prešernovo umetnost kot Čop, ki je družil z znanjem grščine, latinščine, hebrejščine, italijanščine, francoščine, angleščine, nemščine, španščine, portugalsčine, madžarščine, vseh slovanskih jezikov in staroslovanščine, izredno učenost in najgloblje poznanje vseh evropskih književnosti. Že leta 1818. je Čop priporočal Slovencem rabo italijanske in španske metrike in pozneje je pohvalil Prešerna, ki je bil z velikim uspehom pesnil v sonetu in tercini in ki je bil uvedel romanco in balado.

Velik del Slovencev je takrat študiral v Italiji: v Padovi, v Paviji, v Milanu. Lahko rečemo, da ni bilo izobraženca, ki bi ne bil poznal našega jezika in naše književnosti. Janez Čop, filozofov brat, je v Milanu študiral filozofijo in je leta 1835. prevedel v slovenščino spev grofa Ugolina. Tudi slovenski slikarji in glasbeniki so hodili izpopolnjevati svojo umetnost v Italijo, potem ko so doštudirali na Dunaju ali drugod.

Kavčič, da imenujemo enega izmed njih, slikar in profesor na dunajski akademiji, je štirinajst let študiral v Italiji velike mojstre in se je vrnil v avstrijsko prestolnico s preko 2000 risbami in skicami, sadovi svojih študij Raffaella, Tiziana in rimske mitologije in zgodovine. V Italiji je

študiral tudi Alojzij Dobravec, ki je postal pozneje eden najvplivnejših francoskih novinarjev in ki je pomagal Girardinu in Lamartineu zrušiti Thiersovo ministristvo in uglediti pot Guizotu.

Vsekakor so tedaj bili odnosi med Italijani in Slovenci zelo številni in prijateljski. Avstrija si še ni bila znova pridobila prijateljstva slovenskega naroda, ki je moral pod železno Metternichovo pestjo z obrestmi odplačevati objokovano francosko širokopoteznost in svobodo, ki jo je bil užival pod Napoleonovim gospodstvom.

Ljubljana je tedaj bila glavno mesto Ilirije, katere deli so bili Kranjska, zgornja Koroška, del Tirolske, Goriška, Istra s Trstom, Hrvatsko Primorje, Dalmacija in bivša dubrovniška republika. Po Napoleonovem padcu so ilirska ozemlja prešla pod Avstrijo in Ljubljana je s svojimi 10.000 prebivalci postala središče mrzle nemške kulture, ki se je razširila med plemstvom in malomeščanstvom.

Prešeren, ki je v Ljubljani obiskoval »Écoles primaires« in nato gimnazijo in licej, je šel leta 1821. na Dunaj študirat pravo. Ker mu mesečna podpora, ki mu jo je pošiljal stric-duhovnik ni zadostovala, je bil prisiljen, da bi mogel živeti, sprejeti mesto domačega učitelja v zavodu protestanta Avgusta Klinkowstroena. Prešerna, ki je strastno študiral grške in latinske pesnike ter italijanske klasike, je nekega dne presenetil ravnatelj zavoda pri čitanju Boccaccia. Puritanski protestant je na mah odslovil pesnika in kmalu nato je stric-duhovnik prenehal s pošiljanjem mesečne podpore. Če mu ne bi bila češki pesnik Čelakovský in Kopitar preskrbela privatnih ur, bi bil Prešeren mogoče od gladu umrl v dunajski univerzitetni knjižnici, ki je bila takorekoč njegov dom, saj je tam preživel dneve in često noči, zatopljen v čitanje.

Za Prešerna se je zavzel tudi nemški grof Anton Auersperg, ki je v literarnem svetu znan pod imenom Anastasius Grün. Grün je s svojimi *Nachruf an Prešern* predstavil Nemcem slovenskega pesnika, ki je bil njegov učitelj in prijatelj.

Zgoraj sem opozoril na razmere, ki jih je po Napoleonovem zatonu ustvarila Avstrija v Sloveniji in prav posebno v Ljubljani. Doktor Prešeren se je vrnil v Ljubljano leta 1828. S svojimi svobodomiselnimi nazori ni dolgo vzdržal na mestu praktikanta pri finančni prokuraturi. Prestopil je torej v odvetniško pisarno drja Chrobata in komaj l. 1846., tri leta pred njegovo smrtjo, se je ubogemu pesniku posrečilo, da je dobil odvetniško mesto v Kranju. Toda niti tedaj se ni mogel otresti bede, ki mu ni dovolila, da bi bil ustvaril gnezdece za svojo ženo in svoje otroke.

Medtem ko so njegovi tovariši bogateli, je bil predobri in prepošteni pesnik obsojen, da je životaril in si iskal tolažbe v vinu. Tako je leta 1849. umrl najnežnejši in najbolj nesrečni slovenski pesnik.

O Prešernovi Lavri je bilo povedanih toliko nasprotujočih si stvari, ki še niso pojasnjene. Toda če bi bila grda in malo razumna, kot trdi Kušar, bi to bila povedala Ernestina Jelovškova, ki v svojih »Spominih« pripoveduje precej podrobnosti o svetlolasi pesnikovi navdihovalki.

Julija Primicova — slovenska Lavra — je še kot deklica bila Prešernova učenka, preden je mladenič odšel na univerzo. Vendar se je bil Prešeren moral zaljubiti vanjo šele leta 1833., kar je razvidno iz soneta iz leta 1834., v katerem pravi, da je »od vesel'ga časa teklo leto.« Toda bogata in kaj malo sentimentalna gospa Primicova ni vedela, kaj bi s

slavo, ki jo je Prešeren obljubljal njeni Julki in jo je rajši omožila z bogatim mladeničem plemenitega rodu. Tedaj je najbrž pol iz kljubovalnosti pol iz obupa Prešeren zapadel v intimne odnošaje z Ano Jelovškovo, preprostim dekletom iz ljudstva, ki je bilo v Primicovi hiši nekakšna sobarica.

V almanahu »Čbelica«, ki so ga Prešeren, Čop in Kastelic začeli izdajati v Ljubljani leta 1830., so izhajale prve pesmi Julijinega pevca. Po nekaj letih je nezaupljiva Avstrija prepovedala izhajanje.

V drugačnem okolju bi bil pesnik žene, domovine in človeštva takoj postal vzor vsega naroda. Bil je glas novega Puškina, novega Foscola, nekoliko leopardijanski, in čigar pevca so ne prav srečno nazvali slovenskega Petrarko. Pravi sin prve polovice preteklega stoletja je: ni ne čisti klasicist, ne čisti romantik. Če ga razumejo danes bolje kot so ga v njegovem času, bodo čitali in razumeli dobršen del njegovih stvaritev vse dotlej, dokler bo ljubezen mučila človeška srca.

Stritarjeva misel, da občinstvo ni moglo slediti postopnemu Prešernovemu razvoju, je pravilna. Slovenci so nenadoma začuli speve zrelega in dovršenega pesnika.

Če je prof. Arturo Cronia zelo dobro, kitico za kitico in stih za stihom, odkril vpliv Petrarke na češkega pesnika Čelakovskega, avtorja *Stoliste rože*, bi se mi zdelo brezplodno iskati Petrarkovih sledov v Prešernovi zbirki pesmi. Sledove, ki so največkrat le zunanji, dolgujemo v glavnem primerjanju Prešerna samega s Petrarko ali pa nekaterim poskusom moderne predelave motivov, ki so bili že pesniška snov temu našemu in vsem drugim pevcem ljubezni. Toda Prešeren je vedno obdržal svojo lastno neodvisnost. Zato se mi ne zdi primeren vzdevek Petrarke za pevca Julije, najlepšega in najpopolnejšega lika v vsej slovenski liriki.

Da vsaj malo spoznamo Prešerna, moramo prelistati knjižico poezij, s katero se bo, kot je rekel Josip Stritar, smel slovenski narod brez strahu prikazati pred sodniki takrat, ko bodo narodi poklicani, da pokažejo, kako so porabili svoje talente.

Med spevi, ki so posvečeni madoni Juliji je treba opozoriti na petnajstoric sonetov *Venca*, katerim na čelu je postavljen prolog.

V prologu, ki je v Petrarkovem slogu, se pesnik spominja Velikega tedna leta tisoč osem sto tri in tridesetega. Bilo je na Veliko soboto ob deseti uri, ko kristjani obiskujejo božje grobove. Tudi pesnik je stopil v božji hram in tam je čisti plamen dveh oči vrgel v njegovo srce iskro, ki je ne bo mogla več ugasiti nobena sila.

Mojster dovršene oblike in misli, razloži Prešeren v dveh četverovrstičnih kiticah zgradbo sonetnega venca. Toda v tercinah, ki sledita, primerja Prešeren s pravim pesniškim zanosom sonetni venec s pevcem, v katerem se iz ene same ljubezni rode vse misli. Nočna razmišljanja prenehajo v spanju in se, ko zarja prežene noč, zbude prav tam, kjer so v spanju zastala.

Julija, nadaljuje pesnik, je »magistrale« njegovega življenja; iz njega bo še po njegovi smrti zvenel spomin na rane ljubečega in odmev češčenja ljubljene žene. Ob tem spominu in odmevu bodo deklice odložile železne ščite in se naučile višje ceniti zvesto ljubezen.

Pesnik veruje, da njegove pesmi, ki so rojene iz srca, ne bodo pozabljene niti takrat, ko bodo Slovenci živeli boljše čase, ko bodo nad njimi sijale milejše zvezde in ko bodo med njimi odmevali glasnejši spevi.

Človek ne ve, ali bi bolj občudoval neprisiljenost prehodov med različnimi čustvi ali bogastvo podob. Prešeren kliče v spomin tudi nesrečnega Torquata in njegovo hvalo v čast Eleonori d'Este. Torquatova usta niso govorila o ljubezni, ljubezen, ki je ni podpiralo upanje, mu je zatemnila mladostno zarjo; in vendar so njegovi spevi razodevali ljubezen.

Tako je bil tudi Julijinemu pesniku zvezan jezik iz strahu, da bi užalil ljubljeno. Toda bridkost, ki mu žge srce, prodira v tajne bolečine in vlažno cvetje stihov razodeva, kar se skriva v prsih: pesnikovo srce je vrt, v katerem seje ljubezen svoje elegije, ljubljena žena pa je njihovo sonce.

Toda ti spevi ne rasto v krajih, v katerih sije sonce, kajti lepota se skriva očem in pesnik se vrača žalosten do solz v svojo samoto.

Še drug strah muči otožnega pesnika: mogoče bodo kraljica njegovega srca in druge lepe Slovenke, ki so navajene pogovarjati se po nemško, prezirale speve z domačega Parnasa, katerega cvetje cvete na vrhovih ledenikov sredi nepristopnih skal.

Omemba Orfeja, ki je slavil zmago nad barbarsko Tracijo in njegovih citer, ni samo prazna mitološka reminiscenca; pesnik kliče z neba novega Orfeja, da bi ob njegovem sladkem petju potihnili prepiri in bi bilo veselo v slovenskih zemljah, ki so po smrti kralja Sama postale ledeno mrzla domovina jeznih viharjev. Prepiri očetov, pravi Prešeren, so naložili sužnjem na rame Pipinov jarem in od tedaj so poznali Slovenci le še krvave upore, Vitovčev boj in ropanja turških tolp.

Časi sreče in slave minejo in spevi molče, ker jih ne bude junaška dejanja. Rože na mladem slovenskem Parnasu, katerim je prizanesla uničujoča sila časa, redijo solze in vzdihljali. Pesnika, ki je zagrenjen od strahu, da ne bo mogel osvojiti srca ljubljene žene, muči tudi misel, da Slovenci ne ljubijo svoje domovine. Pesnik želi ovekovečiti njeno ime z imenom svoje drage v sladkih domačih pesmih in hoče prebuditi ves narod, da bi ga spet videl srečnega, kot je bil nekoč.

Ti trije soneti, katere smo omenili, sedmi, osmi in deveti, pomenijo vrhunec te pesniške mojstrovine. Razen zgodovinskih omemb, ki so poglavitne važnosti za Slovence, odkrivajo ti trije soneti namen pesniškega poslanstva vobče in vsebujejo nauk, da se narodi ne morejo izneveriti poeziji, ne da bi zato ne bili kaznovani. Tudi zgodovina dokazuje, da nobeni svetni sili ne uspe, da bi ukrotila človeške zveri, kadar molči božanski glas Apolonovega in Klijinega sina, kajti glasovi, ki drhte iz Orfejevih citer, so spev in pesnitev, ljubezen in slava, umetnost in lepota, napredek in omika.

Kratka je bila sreča pesnika, ki je videl, kako je posijalo sonce z ljubljene podobe in ki je pil žarke njenega pogleda. Gnus nad življenjem in obup sta popadla pevca.

Orest je bil srečen blizu Dijane in pesnik bi bil srečen, če bi mu žena, h kateri hrepeni, podelila ljubezen. Toda bežne sanje skupne; upanje je bilo le nagel blisk, ki je zatemnil noč s še temnejšimi sencami, ko je ugasnil. Srce, ki je nekoč bilo veselo, se več ne sme hlja. Ni mogoče zahtevati, da bi bile pesmi jasne in bi njih cvetje ne bilo obledelo. In vendar uboge rože, ki žalostno rasto med razvalinami in ki jih duše koprive, znova veselo in ponosno vzcveto, če jih dobrotna roka presadi v zelene vrtno gredice.

Tako bi cvetele pesnikove pesmi blizu kraljice njegovega srca. V žare-nju njenih oči bi vse vzcvetelo kot vzcvete narava, ko je konec zime, ko pomlad siplje svoja čuda in odeva drevje v bele cvetlične plašče in ko sonce vabi čebele in ko ob zori stopa pastir iz hiše in ko slavček neutrudljivo prepeva v grmovju.

Venec, vonjav od sveže lepote, čistosti in tajinstvenosti kakor oblačila neveste, ki trepetajoče stopa v zakonsko spalnico, se izlije v akrostičnem magistralu, ki ovekoveči ime Julije Primicove, mlajše Lavrine sestre.

Vkljub temu je Stritar moral reči — mogoče iz previdnosti, mogoče zato, da ne bi pohujšal čistih duš — da je bila Prešernova ljubezen pesniška fikcija in da je njegovo ljubezensko koprnenje le simbol hrepenenja njegove duše po nedosegljivem idealu.

Danes bi Stritar najbrže ne govoril tako; odkritosrčni in strastni Prešernovi spevi so se mogli roditi le iz goreče ljubezni do žive ženske.

V *Sonetih ljubezni* Prešeren jasno pove, da bodo pesmi novih Homerjev pele v preteklosti kranjske dežele od Avgustovih do turških časov, on pa bo opeval lepoto Slovenk, slavo neusmiljenega dekleta in bolečine svoje ljubezni. Stvarnost te ljubezni je očita tudi v *Sonetih nesreče*. Najlepša med njimi sta *O Vrba, srečna draga vas domača*, v kateri se kesa, da je zapustil domačo hišo in da je odšel, zapeljan po kači znanosti, po svetu, in pa oni, v katerem kliče smrt. V črni jami je pripravljena postelja; dovolj, da ležeš vanjo in spal boš nemoteno, daleč od vsega hrupa.

Pesnik je bdel marsikatero brezkončno noč; utripi njegovega razbolelega srca so trudno udarjali ure.

Ena Prešernovih najbolj priljubljenih in znanih pesmi je *Luna sije*. Prekrasna pesem, ki je ni mogoče prevesti in ki jo človek razume, ne da bi poznal jezik, ko sliši v okolici Blejskega jezera, kako jo slavci prepevajo v srebrnomodrih nočeh. Ti stihi, ki opajajo srečna srca, trgajo sanje in varljive nade žrtev, ki jih kruto muči ljubepen.

Pesnik poje: »Luna sije; kladivo že bije trudne in pozne ure; srčne rane, ki jih preje nisem poznal, mi ne dajo spati.

Ti si tega kriva, o ljubljena, neusmiljena devica. Ti me raniš in mi ne daš spati doma.

Tvoj dragi obraz mi je neprestano pred očmi. Vroče srce vzdihujoč neprestano hrepeni k Tebi.

Prikaži se na balkonu. Nihče razen nebeških zvezd naju ne vidi; prikaži se mi in mi povej, ali me tvoje srce ljubi, ali sovraži? Podpri moje upanje; kretanja tvoje roke mi bo dovolj, ako se bojiš govoriti. Ura bide polnoči; nje ni na balkon; kaj naj storim, nesrečnež? O zvezde, pogledite v svetišče in povejte mi, ali res spi; mogoče me posluša in me preizkuša; če pa ljubi drugega in je zame izgubljena, mi bo počilo srce.«

Prešernov spev razumejo in bodo razumeli vsi ljubeči in vsi tisti, katerih srca so zaman klicala po zvezdah in niso v širnem svetu našla niti enega srca, ki bi jim bilo odgovorilo vsaj z enim samim vzdihom.

Vredno bi bilo premotriti tudi romance in balade, neposredne, gladko tekoče in zveneče kot so vse Prešernove pesmi in odlikujoče se po humorističnem prizvoku, ki pa se mu ne posreči, da bi udušil notranjo muko.

Tu in tam bolečina umolkne; pesnik sam je prevzet od lepote svoje pesmi; prepričan je, da bo sladki glas, ki oznanja Julijino ime, zvenel

od vzhoda do zapada in se izlil preko meja slovanskega sveta, da bo stoletja zvenelo obenem z imeni Delije, Korine, Cintije in Lavre.

Čeprav je pesnik tako vdan svoji ljubljenci, tako zvest službi ljubezni, tako zaljubljen v poezijo, se od časa do časa vse v njem upre in plane iz vdane slovanske duše. Ne preklinja ne boga, ne narave, ne usode, ve, da je ta bila vedno krivična pesnikom. V *Glosi* spominja na nesreče Homerja, Ovida, Danteja, Camoensa, Cervantesa, Petrarke in Tassa. Posvetna bogastva so le za tistega, ki je dober trgovec in edino bogastvo pesnikov je čisto zlato nebeške zarje, ki obliva nebo, in srebro rose, ki blesti na travi. Prešernova ironija biča ljudi in zadeva tiste, ki ne razumejo njegove pesmi in mu prigovarjajo, naj se raje poslužuje soneta in pa stance ali pa pindarske ode namesto romance ali balade. Še bolj divji je na liberalce, katerim se zde njegove pesmi prenedolžne, in pa na svetohlince, ki obsojajo njegove pesmi, češ, da jih je navdihnil satan. Pesnik ne ve, kaj bi z vsemi tujimi nasveti in njegova edina želja je, da bi ugajal svoji Juliji. Toda ironija moža, ki je mnogo ljubil in mnogo trpel, zadene tudi njegovo izvoljenko, ki se je še pred letom dni kot otrok nedolžno igrala s svojimi vrstnicami, zdaj pa že priteguje nase poglede in vnema srca. Zmagoslavni obraz ponosne device, pravi Prešeren, je kot Hanibalov obraz po zmagi pri Kanah, moška srca pa so kot Rim, ki je prvi trenutek preplašen, a ki si vendar kmalu opomore. Pesnik opominja ljubljenco, da čas beži in da je lepoto Helene, zaradi katere je toliko junakov poginilo pred trojanskimi vrati, rešila pozabe samo pesem.

Ko se Prešeren zave, da je njegovo upanje končno veljavno izgubljeno, se sprožijo pšice njegovih stihov proti lepi deklici, njeni materi in izvoljenemu možu.

S prefinjenostjo, ki bi jo skoro imenoval parnasovsko in ki je tako neobičajna pri pesnikih prve polovice preteklega stoletja, naslika Prešeren v sonetu jasno zimsko nebo. Mesečina odkriva čar noči, a ne rani kakor sončna svetloba. Po tem opisu, zgoščenem v dveh četverovrstnih kiticah nadaljuje: »Ne bojte pesem se, ki jih prepeva pevec...«¹

V Prešernovih pesmih more človek ne le občudovati kult oblike in ljubezen do naravnih lepot marveč tudi občutiti vzdihe in trepet živih bitij, ki se zlivajo v vzvišeno božansko in človečansko ubranost s srcem in dušo vesoljstva, Prešeren se mi celo zdi predhodnik satanistov, ko v nekem sonetu ustavi trenutek, v katerem se bo na sodni dan odprlo nebo in bodo pogublenci videli blaženost izbrancev in bo ta pogled za vse večne čase njihova največja muka.

Tako je on videl neskončno blaženost v očeh ljubljene žene, v katerih je sijala ljubezen: ta pogled ga zasleduje, ga vznemirja in žene po neskončni poti proti brezdnu obupa.

Kot sem že omenil, Prešernove stvaritve niso številne. Slovenski pesnik je zapustil le eno knjižico pesmi, obsegajočo malo več kot dve sto strani.

¹ »Tu, il tuo innamorato e la tua mamma,
non dovete temere i canti del poeta
che non cesserà di cantar fino alla morte.
Essi, come i raggi lunari, senza ardore
svelan solo le tue grazie e non minacciano
di sciogliere il ghiaccio del tuo cuore...«

In treba je pomisliti, da knjižica vsebuje poleg slovenskih pesmi tudi izvirne nemške sestavke, nekaj prevodov slovenskih pesmi v nemščino, priložnostne pesnitve, sijajne epigrame in pesnitev *Krst pri Savici*.

Vsa čustvena občutljivost lirika in vsa sila epika sta ustvarila pravi biser v tej pesnitvi, v kateri je obujena zgodovina starih Slovencev, ki so se, da bi ubranili svoja božanstva, borili proti Kajtimaru in Valjahunu, ki sta z ognjem in mečem pridigovala krščanstvo.

Na lepem otočku, plavajočem na Blejskem jezeru, na katerem se danes dviga svetišče Matere božje, je stal v davnih časih tempelj Žive, Venere slovenskega bajeslovja. Prelepa svečenica Bogomila se izpreobrne v kristijanko in se zaobljubi večnemu devištvu, da bi se tudi njen Črtomir odrekel krivim poganskim bogovom. Črtomir, ki se je junaško in obupano boril proti nosilcem Kristusove vere, odloži orožje in se da krstiti v vodah Savice, potem pa odide v Oglej, da tudi on postane ozna-njevalec nove vere.

Ernestina Jelovškova piše v svojih »Spominih«: »Kadar čitam Prešernovo pesem *Zgubljena vera* (*L'infedeltà della donna*), občutim vedno bridko bol. Kdor izgubi vero v žensko, izgubi vero v človeštvo.«

V resnici je pesnik, ki je izgubil vero v žensko, pel o svoji izgubljeni veri v stihih: »Nebeško sijejo oči...«¹

Vendar, če je Prešeren izgubil vero v žensko, vere v človeštvo ni izgubil. Vero v človeštvo je rešila vera v usodo njegovega naroda.

VElegiji svojim rojakom primerja Prešeren malo Slovenijo s kamnitim otokom Itako. Čeprav je bil otok reven žita, vina, konj in ljudi, majhen, tesen in skalnat, je zaslovel, ker so ga njegovi sinovi zvesto ljubili. Življenjska in ljubezenska razočaranja so omajala Prešernovo vero v žensko, niso se pa dotaknila pesnikove vere v usodo njegove majhne domovine in velike človeške družine.

Poezija velikega pesnika je rešila njegov mali narod.

¹ »Gli occhi celestiali
splendono come splendevano un giorno;
le guance fioriscono
come fiorivano già;
la bocca sorride
e le parole, come sempre, son dolci.
Il tempo non ti offuscò
il niveo candore dei seni.
La tua figura, le mani, le gambe
sono pure com'erano allora.
Ma non posso crederti più
come ti credevo altre volte.
La santa purissima gloria,
che vien dalla fede, è svanita.
Un unico sguardo la infranse
e mai più tornerà.
Se tu dovessi vivere
secoli e secoli,
più non saresti quella d'un dì.
Allora il mio cuore era l'altare
e tu eri il mio Nume
e ora tu sei — una cosa leggiadra.«

(Dalje prihodnjič.
Prevaja Vida Šturm.)

P O R O Č I L A

O VRAZOVEM SMISLU ZA POLITIČ- NA VPRAŠANJA IN O POLITIČNI VKEBINI ILIRIZMA.

Nemogoče in tudi nepotrebno je razpravljati s človekom, ki ali ne zna ali noče videti dejstev.

(Sodobnost)

V zadnji številki »Sodobnosti« je dr. Petrè odgovoril na moje poročilo o njegovi knjigi. Metoda, ki se je v svojem odgovoru poslužil, je sicer zavita v naravnost evropsko formo, kar pa njegova bistva prav nič ni spremenila. Petrè je postopal takole: prvič je napadel mojo čast in poštenje, drugič je dal na vsej črti slutiti, da govori ex catedra, tretjič pa je zameglil vprašanja, za katera gre.

Petrè je z viška svoje učenosti govoril o mojem poročilu, »kakor bi bila za njenimi tolmačenji študij in poznanje predmeta« in je še pristavil, da je zadeva »zapletenejša« (!). Skušal je dokazati, da njegove knjige, o kateri sem poročala, nisem prebrala. Kakor vse kaže, je Petrè računal, da njegova publika ni prebrala ne njegove knjige ne mojega poročila, marveč samo njegov odgovor. Čudim se, da se P. ni potrudil dokazati, da navedenih citatov iz njegove knjige in tamkaj nakazanih strani ni napisal, da ni izpodbil nobenega mojih očitkov — na primer o časovni opredelitvi gibanja Sturm in Drang itd. — marveč se je oprijel le ene nekoliko ohlapne formulacije. To vé tudi Petrè, da je moje poročilo v prvi vrsti osporavalo njegovo karakterizacijo Vraza, njegovo trditev, da Vraz ni imel smisla za politične zadeve in da je bil zgolj literat; s tem vprašanjem pa je seveda neizogibno povezano vprašanje o političnem pomenu celotnega ilirskega gibanja. Če sem napisala, da Petrè sploh ni opazil Praškega kongresa, bi morala pristaviti, da sploh ni opazil Praškega kongresa kot važnega političnega dejstva. Vsakomur, kdor je bral Petrètovo knjigo in kdor je bral moje poročilo, bo to jasno. Da gre za politični pomen zadeve je moral končno tudi Petrè sam priznati, ko je odgovarjal, da ni mogoče rešiti vprašanja o Vrazovem razmerju do Bakuninove politične linije. Kar je bilo možno izslediti meni, bi lahko našel tudi kandidat za univerzitetno stolicu, znanstvenik Petrè. Predno se pa posvetimo temu vprašanju, naj pribijem dejstvo, da je Petrè iznesel svoje dokazovanje kot znanstvenik, ex catedra,

jaz pa v svojem poročilu in odgovoru samo kot človek brez slehernih kate-drskih ambicij, tako rekoč kot glas iz publike, ki ima v naših priznanih demokratskih razmerah za enkrat še vedno pravico reagirati na vse, kar se dogaja v našem življenju. Kljub temu, da mi vzbuja visoka znanost, kakor jo zastopa Petrè, kot ponižnemu zemljanu strah in trepet, si vendar dovoljujem nekaj pripomb.

Če so se Hrvatje upirali zlasti nevarnosti madžarizacije, so se Slovenci upirali germanizaciji. Če so Hrvatje iskali rešitve v tem, da bi postavili proti madžarski enoti narodno enako prosvetljeno in številčno enako močno hrvatsko enoto, so iskali Slovenci rešitve v občestvu slovanskih narodov. Vraz ni izšel iz hrvatskega političnega programa, iz hrvatskega imperializma, kakor ga navaja Petrè, ki je hotel »strniti v obrambi proti nevarnosti madžarizacije hrvatskega ozemlja pokrajine Hrvatsko, Slavonijo in Dalmacijo ter obrobne dežele slovensko Štajersko, Koroško, Kranjsko, Primorsko, Istro, Bosno, Hercegovino, Črno goro, Vojvodino in Srbijo v enotno politično telo pod hrvatskim vodstvom ter jih k temu združiti v enotnem pravopisu in skupnem književnem jeziku«, marveč moramo njegovega izhodišča iskati v vse-slovanstvu, v složni združitvi in plemeniti medsebojni tekmi slovanskih narodov, ki jih naj utrdi proti poplavi raz-narodovanja. Sicer pa je vprašanje ali ta definicija hrvatskega ilirizma do kraja drži. Iniciativa za Praški kongres je namreč izšla iz Hrvatske. Tega si ni izmislila moja neinformiranost, marveč čitamo v studiji dr. Branka Drechslerja o Stanku Vrazu na str. 160. sledeče: »Ideja o slavenskom kongresu bila je... u zra-ku, pa se nekako u isti mah javljala kod različitih naroda slavenskih. Prvi je ipak iznese javno u obliku prijedloga Ivan Kukuljević u Gajevim 'Narodnim novina-ma' 18 aprila i preporučil Prag kao mjesto kongresa. U Pragu je ideja obo-je ručke prihvaćena... Havličkove 'Ná-rodni Noviny' priopćuju 30 aprila na čelu lista prijevod Kukuljevićeva članka, a istoga dana bio je u Pragu kod J. Erazima Vocela, urednika 'Časopisa Českého Museum', pouzđani sastanak... Ako je inicijativa kongresa i potekla s hrvatske strane, glavnu brigu o njem vode dalje Česi.« In končno, če je bil Hrvatski po-litični koncept v svoji prvotni zamisli res tako omejen, zakaj so klicali Čehe na sabor, in to isti ban Jelačić, ki je po-

znejše z mečem podprl avstrijsko vladno. Ali se niso morale tu izvršiti važne stvari? Petrè je skušal spraviti celotni pogled na našo in vseh nekdanjih avstrijskih Slovanov nacionalno revolucijo s tira s tem, da je opozarjal na podporo, ki jo je Ilircem nudila avstrijska vlada. Pozabil je na dejstvo, da je bil Praški kongres razglašen z mečem. Če je vlada res podpirala nekatere uradne predstavnike ilirizma, ki so speljali gibanje v oportunistične vode, s tem še ni rečeno, da se pred tem ni izvršila *ločitev duhov*.

„Slovenski Ilirec“ je zato posnel po hrvatskem ilirizmu samo oni del programa, ki je prihajal v poštev za pomoč in pospešek njegovih lastnih teženj, to je ureditev pravopisnega vprašanja, sprejem enotnega književnega jezika za vse Slovence in sredstva za prebujo narodne zavesti.«

Kdo pa je prav za prav bil ta »Ilirec« in ali ni bila to že izčiščena oblika ilirizma pri nas, ko je odpadlo od njega že doktrinarstvo in umetna jezikovna teorija. Kdo je predstavljal ta ilirizem, kje je bil najprej uveden novi črkopis? Torej je bilo to gibanje vendar že več, kakor tenka plast intelektualcev. Sprejem enotnega pismenega jezika, novega črkopisa in pravopisa, prebuja narodne zavesti meri na širok krog. Gajico so končno uveljavile vendar »Novice«.

»Stanje slovenskega prerodnega procesa okoli 1835. ni prišlo do meje, ko bi tanke plast delavcev na kulturnem področju težila tudi po političnem udejstvovanju. Poleg misli, da je treba prebuditi široke plasti slovenskega ljudstva, ki je vidno zažarela že v dobi Zoisa in Vodnika ter rodila lepe plodove, je zaživela v tej dobi misel, da se morajo Slovenci izviti iz močnega vpliva tuje kulture tudi v vrhovih in si ustvariti lastno, neokrnjeno kulturo. Najžlahtnejši plod tega stremjenja je bila »Čbelica« in v njej Prešernova pesem. Istočasno se je pojavil ilirski kulturni koncept, ki ni uspel in ni mogel uspeti, ker je stavba slovenskega jezika in samostojne slovenske kulture že stala na naših tleh in ker je bil v prirodni posledici našega življenja. Zaveš samostojne usode slovenskega naroda je bila v tej dobi že trdna. Vendar se je oslanjala in je dobivala moralno in siceršno podporo od sorodnih slovanskih narodov. (Vzemimo samo dva primera: poročila o Prešernu pri Čehih, vseslovanski kongres v Pragi.) Dobi boja za slovensko kulturno samostojnost je sledila doba »Novic« in prve politične organizacije Slovencev.

Leta 1849. je preporodni proces vse-

kakor dozorel tako daleč, da je plast delavcev na kulturnem področju težila po političnem udejstvovanju. Tako je istega leta zapisal Vraz — morda v drugih političnih vprašanjih sporno, a v enem kristalno jasno izjavo (Děla V. str. 408): »...listopada odpremio (sam) se na put u Kranjsko i na Štajer, da razvidim ove strane i da, u koliko uzmognu, za one listopadne zabune za slov. domorodcima i ustmeno porazgovorim, šta ćemo i kako? da... *spasim život naš, bitje naše narodno*.« To je bilo poslednje Vrazovo narodnoagitatorsko potovanje, bilo je zanj telesni napor, ki je presegal njegove sile. Bolezen ga je vrgla na posteljo in v Zagrebu dolgo časa sploh niso vedeli, kaj se z njim godi in kje je. Človek, ki išče samo lastnih koristi, ne tvega takega napora. Najsi je Vraz tudi zablodil, najsi je skočil pri reševanju našega narodnega problema skozi okno, kakor bi dejal Francoz, eno je gotovo in enega mu ni mogel doslej nihče osporavati, tudi Petrè ne: da je bil ta »spasimo život naš, bitje naše narodno« osnovno gibalno vsega njegovega življenja. Odpraviti ga tako, kakor ga je skušal Petrè, pač ne bo mogoče in je tudi človeško nedopustno: »Prestopil je v krog hrvatskega kulturnega območja ne iz načelnih, temveč osebnih razlogov, naknadno opravičeval to Prešernu z narodno-kulturnimi utemeljitvami, a kolebal, kaj je poslej početi Slovincem...« Vraz je morda prenesel svoje poglede na politično življenje Slovanov na kulturno področje, kar se je že često pokazalo za napačno. Če bi pa vodili njegovo življenje zgolj osebni razlogi, bi imel krajšo in bolj donosno pot pred seboj. Hodili so jo vsi naši renegati, v službo tujcem. Vrazu lahko očitamo nestvarno gledanje v jezikovnem vprašanju, napačne predstave o osnovnih kulturnih vprašanjih, lahko mu je Prešeren, ki je stal na bojišču za neokrnjeno slovensko kulturo, očital uskoštvo — toda osebnega nepoštenja mu ni mogel nihče očitati. Koliko bolj pravičen mu je bil Prešeren, ko je dejal: »Auch ein falsches Streben ist besser als gar kein Streben.« S tem je priznal, da je bilo to stremenje *bona fide*.

In dalje pravi Petrè: »Osnovno črto vsem čustvom zblizanja je dajala zavest slovanskega bratstva, ki je tedaj živo zagorela pri večini Slovanov, značilni pa sta zanj dve posebnosti: prvič, da se nihče izmed Slovencev (z izjemo župnika Krempla in dr. Kočvarja morda) ni prav zavedal, da je jedro hrvatskega ilirizma v njegovem dnevno-političnem bo-

ju z Madžari, in drugič, da so bili vsi ne samo na jeziku, temveč tudi v srcu vdani pripadniki svoje domovine Avstrije...»

Med te »vse« prav gotovo ni spadal Vraz, kar dokazuje pismo, ki ga je pisal Muršcu iz Zagreba »u oči božića 1849.« (Děla V. str. 417—420.) To pismo je tudi za osrednje vprašanje, ki smo se ga dotaknili, tolike važnosti, da moramo nanj opozoriti s posebnim poudarkom. Tu je ključ do Vrazovega političnega raziranja, ki nam bo prej ali slej lahko razčistil vsa vprašanja o njem. Trditev, da je bil Vraz zgolj literat, ki se za politična vprašanja ni zanimal, je bila ovržena že zadnjič. Odprto je ostalo vprašanje, h kateri politični liniji se je Vraz po Praskem kongresu priznaval, oziroma kakšno je bilo njegovo stališče do obeh struj, ki sta se na kongresu pojavili. Vraz piše takole:

»...Kako stoje slovenske naše stvari na Štajeru? Kako iz novinah čujem, ne najbolje. Istina je, da ondje slovenstvo nemože onako cvjetati kao ovdje što cvjeta: te će ondje i duh centralisacije a po njoj i germanisam laglje napredovati, nego ovdje u zemlji, gdje je vse probudjeno, te njemštini odmah već svako sjeme što se baci u zemlju, tu i sagnjije i struhne, prvo neg uznikne: o cvjetanju germanskih ružah dakle ni traga ni nade. Nu drugčje je ondje kot vas. Vi Slovenci do pr. ste godine ako ne spavali a to barem driemali, te se Teutonia upotaji širila i ukorenjevala kako je htjela. Pokret lanjski uzdrmao je i Slovence te oni prenuše i skočiše na noge junačke — nu kao novaci, nevješti na oružje političke agitacije. Sve vaše lanjsko agitiranje bilo je krasno; no sprama onakvog bezbožnog i nepravdnog suparnika, kao što je podli Niemac, onaj svaku uvriedu i poniženje hladno čestno (!) podnoseći politički passe-par-tout, — vaše (kakor reko) agitiranje biaše odviše idilsko, i na i u pravednost svieta i vlade nadajući se preslabo. Neima u zapadu razvratnom ni u vladi duhom byzantiskiem napunjenoj toga, zato i poziv Vaš na pravičnost i svetinju stvari slovenske nenaide sluha i odziva. To je već bjelodano. Istina u svetom pismu stoji: 'Tko tebe kamenom, ti njega hljbom'. Nu neprijatelji naši tako su već pokvareni, te ni za krotkost i dobročinstvo nehaju, i zato valja kadgod primiti se maxime Srbske: 'Tko tebe kamenom, ti njega sekirom'. To valja za tvrde glave svieta zapadnog. Nu prodjimo se mudrovanja, već gledajmo što nam je najpreče, — a osobito treba Slovencima

raditi. — Prvo, duh i osvješćenje širiti i okriepiti domoročima i narodu, *ostavivši svaku nadu u pravednost zapada i vlade* (podčrt. por.). A sriedstvo najglavnije k tomu jesu društva i uže sklopljenje i skupljenje silah duševnih i materialnih. Zato treba da društvo Vaše Gradačko ima svoje podružnice po ostalim varošima i župama, i obširno tiem putem da deluje na narod i pojedine osobe njegove. A najpače treba da se naši slov. domorođci odbiju od tudijeh nama protivnih novinah i brošurah. Koj umi čitati slovenski nek čita slovenske novine, koj umi ilirski nek drži 'Slav. Jug' (Nar. novine j. h. d. sl. nevaljaju ni po jeziku ni po duhu). (Podčrt. por.) Tko neumi dobro ni jedno ni drugo, nek si drži 'Südslaw. Zeitung', koje su od svih njem. novinah za nas najbolje i najženialnijim perom pisane. Bivši ljetos na M. Štaier žalio sam i Bogu plakao, što su mnogi, osobito starij domorođci slovenski čitajuć novine Gradačke i Allgem. Zeitung, imali tako ružne obraze, tako lažna mjenja o Slavjanstvu. Zašto za Boga dopuštamo, da naši ljudi troše novce na stvari koje nas pred svetom ruže i upropaštjuju? Na polje s tudijem novinama! Preporučajte za Boga mladeži učenje ilirštine; jerbo tu hvala Bogu ima za probudjenje nar. duha slavjanskog dosta hrane. Sad je izašao 'Riečnik sa slovnicom', koji zajedno nestoje više od 2 fr. 30 kr. sr. — Izmedju ostalog preporučam Vam brošurenjem. 1. 'Die deutschen Hegemonen'. 2. 'Wer hat die Freiheit verrathen? von Graf Raz-cynski'. 3. 'Die beiden Panslawismen von Krasinski (aus dem Englischen)'. Sve ove knjige izašle su u Berlinu, stoji nekoliko krajcarah, te ja niesam još boljih i ljepšieh stvari čitao o Slavjanstvu. Radite, bratjo, u tom smislu. Nastojavajte u tom času mira (sám Bog znade hoćemo li dugo uživati!) a da se duhovi narodni priprave na svaki pokret budući (počrt. por.). Badava će inače svaki naš trud, ako nebudemo pripravljeni, ako nebudemo duševno dozrieli, odkupjeni od moralnih verigah tudjinstva; jerbo pri prvoj pobuni svieta (podčrt. por.) ćemo opet izaći s mejdana praznih šakah. Jerbo gdje nezavлада duh slobodan od življa inorodnog, nemože se ni materija oporaviti i osloboditi verigah inorodnih; jerbo duh vlada nad materijom i njome pokretje...»

To pismo nam iz prvega vira potrjuje, kako živo je bilo Vrazovo zanimanje za politična vprašanja in da je natančno poznal metode političnega delovanja. Po svojem bistvu je bil Vraz v prvi vrsti

organizator, zato ni čuda, da je v tem pismu podal kratek načrt za politično delovanje med Slovenci. Najprej je poudaril svoje načelno stališče: kdor tebe s kamnom, ti njega s sekiro. Pri svojem narodno-političnem delu morajo Slovenci opustiti vsako upanje na pravičnost zapada in vlade. Torej ni bil v srcu vdan pripadnik domovine Avstrije.

Sredstvo, ki se ga naj Slovenci poslužujejo v svojem boju, je organizacija, ki jo naj iz mesta raztegnejo v vas, ter tako zajamejo posameznike in množico. In sicer morajo strniti duševne in materialne sile. Ta organizacija pa naj ideološko usmerja narodno občestvo. Zakaj? da se duhovi priprave na svaki pokret budučí. Vraz je torej vedel, da drži linija boja, ki mu je posvetil svoje sile, v bodočnost, in da se je treba za to bodočnost pripraviti. Še več, Vraz je računal z novo revolucijo. — Kot praktičen organizator ni samo platonično priporočal duhovnega osveščenja, marveč je takoj prišel s konkretnimi predlogi. Odklonil je »Narodne novine«, priporočal pa gori navedene liste in brošure. Tu je torej ključ do Vrazovega političnega nazora. Ker pa navedenih brošur v zagrebški univ. knjižnici nisem mogla najti, jih bo treba poiskati drugje. O vsem tem bo zato treba spregovoriti pozneje. Tu samo toliko, da zgodovinarju, ki mu je res do tega, da kako vprašanje dožene, nikoli ni pot tako zaprta, da bi moral povediti roke, kakor jih je na koncu svojega odgovora povsíl Petré. Zlasti tu ne, ko je bil ključ do razrešitve vprašanja v Vrazovem *objavljenem pismu*. Kdor spregleda take stvari, bi moral biti z očitki o neinformiranosti, o nepoznanju predmeta, zlasti pa o nepriznavanju dejstev nekoliko bolj previden. — Snov, ki se nam je tu odprla, terja podrobnega študija. Vsekakor pa bi moralo biti gradivo obdelano, predno je izšla knjiga o »Poizkusu ilirizma pri Slovencih«. Ko bo dostopno in zbrano vse gradivo, ki ga

bo treba iskati po tujih knjižnicah, se bomo k temu vprašanju povrnil.

Za danes pa Petrétu v odgovor samo še nekaj o meščanih in malomeščanih ter o množestveni osnovi. — Petré je pozabil, da so bile »Novice« izrazite predstavnice slovenskega meščanstva in malomeščanstva. Bile so rokodelske in kmetijske, družile so intelektualce ter maloštevilno slovensko buržuazijo. Novice so uveljavile gajico — torej to, kar je bilo za Slovence v kulturnem programu ilirizma sprejemljivo, naravno in izvedljivo. Nič čudnega ni torej, če so postali najboljši štajerski sodelavci »Novic« prav bivši najbolj goreči Ilirci. Življenje namreč vedno znova korigira sive teorije, odvzre, kar je umetnega, razvije, kar je zdravega. Zato je tudi zavrglo umetni ilirski, »lunin« jezik.

Ves boj za svobodo slovenskega kmeta je bil osnovan na boju proti graščaku, ki je bil tujec. Petré je pozabil, da je pomenil za kmeta boj proti Nemcu boj za zemljo, za odpravo desetine in tlake, za zvišanje življenjske ravni in za osebno svobodo. Ljudstvo, ki samo ne razpolaga z gospodarskimi dobrinami, bo v svojem narodnostnem boju vedno šlo vzporedno z bojem za socialne in gospodarske dobrine. Narodnostni boji Slovencev so se vršili pod oportunističnimi in pod radikalnimi zastavami, vodili so jih oficialni cesarsko-kraljevi kimavci pa tudi pravi bojevniki; njih trenja lahko opazujemo na vsak korak. Toda naša nacionalna revolucija je od vsega početka nosila v svojem naročju kal socialnega prevrata.

Če človek opozarja na nekatera odprta vprašanja o ilirizmu, se s tem še ne priznava k ilirskemu jezikovno-kulturnemu programu. Če ugotavlja pogošenost tega programa, pa s tem še ni rečeno, da zanikuje politično vsebino ilirizma, ki se v svoji radikalni smeri krije z nacionalno revolucijo in posredno preko nje z njeno dopolnitvijo.

Milena Mohoričeva

R A Z N O

ZGODOVINA SRBSKEGA GLEDALIŠČA

Te dni je izšlo v založbi »Luča« pomembno delo Svetislava Šumareviča z naslovom »Pozorišče kod Srba«. Na 440 straneh je pisec prikazal razvoj gledališča sploh in srbskega posebej. Vendar sega ta prva knjiga samo do konca pr. stol. in bo po obljudi samega pisca dobila v drugi knjigi nadaljevanje. Šumarevič se je z

vso resnobo lotil težkega dela, prebrskal je številne arhive, zbral izredno veliko gradiva in po večletnih študijah izdal obsežno knjigo, ki zasluži priznanje. Na prvih 60 straneh je podana splošna slika o postanku in razvoju gledališča sploh od grške tragedije do srednjeveških misterijev in porajanja novega, današnjega gledališča v Evropi. V nadaljnjih poglavjih je

govor o treh stoletjih dubrovaške drame, o srbskem gledališču v 18. stoletju, o Joakimu Vujiću, Steriji Popoviću, o knjaževsko-srbskem teatru, novosadskem gledališču, o obnovi gledališča v Kragujevcu, o beograjskem gledališču itd. Knjiga je pisana v lahkem stilu in je dostopna tudi širšim slojem. Posebno dobrodošle so številne ilustracije, ki poživljajo tekst. Za Djordjem Maletićem, ki je l. 1884. natisnil v Beogradu »Gradivo za zgodovino skrbarskega gledališča«, si je prav Šumarević stekel največ zasluga, ko se je namenil v popularni obliki razsvetliti vse, kar zadeva zgodovino srbskega gledališča.

T. P.

PAVLE POPOVIĆ: RASPRAVE I ČLANCI

Pokojni profesor srbohrvaške književnosti na beograjski univerzi Pavle Popović si je stekel posebnih zaslug za raziskovanje srbske književne zgodovine. Na drugi strani pa tudi njegove zasluge za razvoj znane srbske književno-kulturne ustanove, ki je na široko znana pod imenom »Srbska književna zadruga«, niso majhne. Saj je bil od l. 1908. pa vse do svoje smrti (4. junija 1939.) v njenem upravnem odboru, skoraj deset let (1928 do 1937) pa tudi njen predsednik. Sedanje vodstvo SKZ se mu je dostojno oddolžilo z izdajo zgoraj imenovane knjige osebje, razprav in člankov na 366 straneh, ki jo je uredil pokojnikov naslednik Pavle Stevanović. Dela, ki so zbrana v tej obsežni knjigi, so vzeta zvečine iz štirih Popovićevih zbornikov razprav z naslovom »Iz književnosti«, ki jih je pokojnik izdal še za svojega življenja (1906., 1919., 1926. in 1938.). Kot ožji sodelavec SKZ je Popović napisal marsikaj tudi za izdaje te ustanove (študije o Nenadoviću, Branku Radićeviću, Sremcu, Zmaju-Jovanoviću, Andri Nikoliću itd.), toda urednik te knjige spisov, ki so že kdaj izšli v založbi SKZ, ni ponatiskoval. Tudi ostale razprave in članki so čim raznovrstnejši, vendar skozi in skozi književno pomembni, razen zadnjega o srbski Makedoniji, ki je napisan v jeku svetovne vojne in natisnjen v angleščini, za časa borb za to področje (v »The Near East«, 1915.). Uvodni članek z naslovom »Proučevanje srpske književnosti, njegovi pravci i metodi« je v stvari razširjeno in spopolnjeno Popovićevo pristopno predavanje na beograjski univerzi l. 1904. in daje nazoren pregled dotedanjih profesorjev srbske književnosti v Beogradu (na univerzi, kakor tudi razne smeri književne kritike. Drugi članek je posvečen prosvet-

itelju sv. Savi, nadaljnji pa srbskim narodnim pripovedkam, o komediji Marina Držića »Plakir i vila«, o srbski drami v 19. stoletju (na sto straneh), Joakimu Vujiću in njegovi poti na vzhod, o mlademu Njegošu, o »Gorskem vijencu«, Francetu Prešernu, o književnem listu »Vila« (1865—68), Dubrovčanu dumu Ivanu Stojanoviću, zgodaj umrlemu književnemu zgodovinarju Nikoli Antuli (padel v svetovni vojni) in o srbski Makedoniji.

Nas bo najbolj zanimal članek o Prešernu. Napisan je l. 1905., ko se je pokojni Popović udeležil Prešernove proslave v Ljubljani in je prvotno izšel v »Srbskem književnem glasniku« (knj. XV., 1905.). Članek je splošen, kratek (v knjigi obsega devet strani) in pomeni, vsaj v svojem drugem delu, kjer govori Popović o nekaterih značilnejših Prešernovih pesnitvah, prve in čisto osebne vtise, ki jih je pisec dobil ob prebiranju našega največjega pesnika; v prvem delu pa je podana kratka podoba Prešernove dobe in njegovega življenja.

V celoti je ta knjiga Popovićevih razprav in člankov ponoven dokaz, s kakšno strastjo je znal pokojni profesor zbirati gradivo zlasti iz domače, srbske književne zgodovine, ga mirno ocenjevati in v prijetni, umirjeni obliki tolmačiti. Drugi srbski književni zgodovinar in kritik, že zdavnaj pokojni Jovan Skerlić, je bil človek čisto drugačnega kova, ki je delal naglo, ki je manj raziskoval in tehtal, pa hitreje sodil (včasih tudi napačno), ki pa je imel izredno moč sinteze, ki pri Popoviću ni v toliki meri vidna. Kljub vsemu pa je njegovo skoraj pet in tridesetletno delo na univerzi sila bogato, pošteno in predvsem skrbno in zasluži posebno priznanje. Tudi ta prva posmrtna knjiga, ki je sicer samo poljuben ponatis njegovih del, priča o tem.

T. P.

KNJIGA O JUDIH

V Beogradu je pred kratkim izšla obsežnejša študija dr. Zivka Topalovića z naslovom »Jevreji i njihova svetska misija«. (Izdala jo je Francusko-srpska knjižara A. M. Popović). Naš čas, ki je tako nerazpoložen proti judovski rasi, zlasti v nekaterih državah, je potreben podobnih del, če že ne radi drugega, pa zato, da zopet enkrat v objektivni luči vidi poleg negativnih tudi vse pozitivne lastnosti in strani naroda, kakršen je judovski. In dr. Topalović se je v dobršni meri potrudil, da bi čitatelju v objektivni luči prikazal vso zgodovino judovstva, vse njihove zasluge, uspehe in padce. T. P.

Na statine knjig

BOMO ZOPET RAZPOSLALI

kot božične nagrade

SVOJIM NAROČNIKOM

Udeležite se vsi velike nagradne akcije, ki jo Založba Modra ptica razpisuje za Božič in Novo leto. Za vsakega novega naročnika, ki ga pridobite v času *od 10. decembra 1939 do 31. januarja 1940*, Vam pošljemo *posebno bogato* knjižno nagrado. Po 31. januarju ne bodo tako bogate nagrade več v veljavi. Ne zamudite torej te izredne prilike in si povečajte svojo knjižnico, lepi knjigi pa pridobite vsaj enega novega prijatelja.

Nagrade, ki veljajo samo do 31. januarja 1940, so sledeče:

Kdor pridobi *enega* novega naročnika na naše redne publikacije, si lahko izbere za nagrado eno izmed sledečih knjig vezano v platno:

KNUT HAMSUN
BLAGOSLOV ZEMLJE

Roman.

KNUT HAMSUN
POTEPUHI

Roman.

WALTER SCOTT
IVANHOE

Roman.

EMIL LUDWIG
NAPOLEON
Biografski roman.

FULOP MILLER
SVETI SATAN
Biografija.

LYTTON STRACHEY
KRALJICA VIKTORIJA
Biografija.

MADELON LULOF
GUMIJEVE PLANTAŽE
Roman s Sumatre.

PEARL S. BUCK
DOBRA ZEMLJA
Roman o Kitajski.

PROSPER MERIMEE
SENTJERNEJSKA NOČ
Roman.

BOJAN ISAJEV
ROJENI SMO NA BALKANU
Roman.

D. H. LAWRENCE
SINOVI IN LJUBIMCI
Roman.

JIRY WOLKER
PRAVLJICE
Samo v platno vezane.

L. N. TOLSTOJ
IZPOVED
Samo v platno vezano.

SIGRID UNDET
JENNY
Roman.

V. BLASCO IBANES
KRVAVE ARENE
Roman.

SINCLAIR LEWIS
ARROWSMITH
Roman

MAKSIM GORKIJ
TRIJE LJUDJE
Roman.

JANKO LAVRIN
**DOSTOJEVSKI,
NIETZSCHE, TOLSTOJ**

Tri študije.

JORDAN JOVKOV

ZANJEC

Roman iz bolgarskega življenja.
(Samo v platno vez.)

KARL CAPEK

POGOVORI Z MASARYKOM

knjiga o velikem človeku filozofu in državniku
(Samo v platno vez.)

JAMES JEANS

TAJNE VSEMRJA

Poljudna astronomska knjiga.

IRVING STONE

SLA PO ŽIVLJENJU

Roman o Vincentu Van Goghju.

ALOJZ GRADNIK

SVETLE SAMOTE

Zbirka pesni. Samo v platno vez.

JACK LONDON

DOLINA MESECA

Roman.

IVAN A. GONČAROV

OBLMOV

Roman.

OTTO WEININGER
SPOL IN ZNAČAJ

Roman.

JACK LONDON

MARTIN EDEN

Roman.

VLADIMIR BARTOL

AL ARAF

Zbirka novel.

ANDRÉ MAUROIS

OBDOBJA V LJUBEZNI

Roman.

HEINRICH MANN

VELIKA STVAR

Roman.

IVAN S. TURGENJEV

**POMLADNE VODE
OČETJE IN SINOVI**

Dva romana.

THAMES WILLIAMSON

ZEMLJA MI JE

POVEDALA

Eskimski roman.

JOHN GALSWORTHY

SAGA O FORSYTHI

Trije romani.

Vsak roman velja za eno knjigo.

Kdor pridobi *dva* nova naročnika, si lahko izbere *dve* izmed gori naštetih knjig ali pa *eno* v *polusnje* vezano.

Kdor pridobi *tri* naročnike, si lahko izbere izmed gori navedenih knjig *štiri* v *platno* vezane ali *dve* v *polusnje* vezani.

Kdor pridobi *štiri* nove naročnike, si lahko izbere izmed gori navedenih knjig *pet* v *platno* vezanih ali *tri* v *polusnje* vezane.

Kdor pridobi *pet* novih naročnikov, si lahko izbere izmed gori navedenih knjig *šest* v *platno* vezanih ali *štiri* v *polusnje* vezane.

Kdor pridobi *šest* novih naročnikov, si lahko izbere izmed gori navedenih knjig *osem* v *platno* vezanih ali pa *šest* v *polusnje* vezanih.

Kdor pridobi *sedem* novih naročnikov, si lahko izbere izmed gori navedenih knjig *devet* v *platno* vezanih ali pa *sedem* v *polusnje* vezanih.

Kdor pridobi *osem* naročnikov, si lahko izbere izmed gori navedenih knjig *deset* v *platno* vezanih ali pa *osem* v *polusnje* vezanih.

Kdor pridobi *devet* naročnikov, prejme lahko izmed gori navedenih knjig *dvanaest* v *platno* vezanih ali pa *devet* v *polusnje* vezanih.

Kdor pa pridobi *deset* naročnikov, mu pošljemo za nagrado v *platno* vezano, čez 1700 strani obsegajočo in bogato ilustrirano veledelo angleškega pisatelja

H. G. WELLSA

„SVETOVNA ZGODOVINA“

Kdor pa to delo že ima, si lahko izbere za deset novih naročnikov *trinajst* izmed gori navedenih v *platno* vezanih knjig ali *deset* v *polusnje* vezanih.

Te božične nagrade bomo začeli razpošiljati s 1. februarjem. Ker so nagrade izredno bogate, je razumljivo, da jih bomo lahko poslali samo tistim, ki bodo pridobili samo zares *zanesljive* in *plačujoče* naročnike in ki bodo imeli tudi sami poravnane vse že zapadle obroke. Naročilnice za pridobivanje novih naročnikov so priložene reviji.

ZALOŽBA MODRA PTICA V LJUBLJANI

RAZKOŠNO BOŽIČNO DARILO Je
WELLSOVA SVETOVNA ZGODOVINA

1700 strani. Čez 400 slik, kart in diagramov. V treh lepo opremljenih knjigah.
Cena za naročnike v *platno* vezanim knjigam *din 450*—, v *polusnje* *din 510*—.
Tudi na obroke. — Zahtevajte prospekte.

*Dogodek za naše čitatelje bo naša prva redna knjiga
za tekoče leto*

MARGARET MITCHELL

V VRTINCU

P R V A K N J I G A

Roman iz časa ameriške državljanske vojne

Izide za božič

Druga knjiga tega romana izide v začetku marca.

Prevaja M. Rožič.

Ogromno trilogijo Američanke Margarete Mitchell: »V vrtincu«, ki izide pri nas v dveh zelo debelih knjigah, imajo po svetu že danes za eno največjih del svetovne literature. Nekateri ga imajo za najširše epsko delo sodobnosti, drugi za najlepši in najbolj napeti ljubezenski roman, Američani sami pa pravijo, da je to njihov »Vojna in mir«. In res je čar teh dveh obsežnih knjig tako silen, da se mu ne more nihče ustavljati. Genijalna pisateljica nas ob plastično risanih likih seznanja z življenjem severno ameriškega juga v času državljanske vojne. Riše nam življenje na bombaževih plantažah, razmerje gospodarjev do črnih sužnjev, razvoj glavne junakinje *Scarlett O'Hare*, njeno ljubezen in srečanje s človekom, ki postane njena usoda. Postavlja nas v zgodovinsko dobo preloma, dobo, kakršnih je v zgodovini precej, ko se podira, kar je stoletja kljubovalo, in se dviga, kar je stoletja živelo na dnu. Vizija državljanske vojne je tako plastična, da bi nas morala spraviti v obup, ako ne bi ob vsakem dotiku z resničnostjo čutili, da mora iz ruševin vstati nekaj lepega. Komaj zaznavno prizadetost pisateljice paralizira njena blagodejna ironija, ki na prav žensko obziren način ruši bogove in idole. »V vrtincu« bosta dve najlepši knjigi, kar jih je doslej izdala »Modra ptica«.

ZALOŽBA MODRA PTICA V LJUBLJANI

Ali hočete še eno dragoceno knjigo
v svoji knjižnici

?

Pošljite v vezavo revijo Modro ptico

Kakor vsako leto je založba tudi letos poskrbela za originalno vezavo revije »Modre ptice«. Kdor hoče imeti vezan letnik, naj zbere vse številke in jih pošlje na naš naslov. Čez nekaj tednov bo založba vrnila vezan letnik. Vezava stane din 30.—, s poštnino vred din 35.—. Prav toliko stane tudi vezava vsakega prejšnjega letnika naše revije.

ZALOŽBA MODRA PTICA V LJUBLJANI

Reviji je priložena položnica
Naročnike prosimo, da nakažejo zapadlo naročnino

IV. REDNA KNJIGA ZA PRETEKLO LETO

KARLA NOVEGA

SAMOTNI KŘEŠÍN

je pravkar izšla. Vsi naročniki ga prejmejo v nekaj dneh.

Pridobivajte novih naročnikov!

Povejte svojim znancem, da je knjižni program za tekoče leto najzanimivejši, kar jih je kdaj imela Modra ptica. Zato naj se že sedaj naroče in si tako zasigurajo naše knjige. Lani se je primerilo, da nekateri novi naročniki, ki so se prepozno naročili, niso mogli več dobiti »VIA MALE«, ker jo je zmanjkalo. Prva knjiga tekočega leta »V VRTINCU« *bo doživela nemara še dosti večji uspeh* kakor ga je »Via mala«, zato naj se novi naročniki pravočasno priglase.

Salda-konte, štrace, journale,
šolske zvezke, mape, odjemal-
ne knjižice, risalne bloke itd.

nudi po izredno ugodnih cenah

Knjigoveznica Jugoslovanske tiskarne

***v Ljubljani
Kopitarjeva 6
2. nadstropje***

Klišeje

*vseh
vrst
po
fotogra-
fijah
in
risbah
izvaja*
**Klišarna
St. Deu**
Ljubljana, Dalmatinova ul. 13

Bogato darilo za božič je
 1700 strani obsegajoče in
 izredno bogato ilustrirano
 veledelo

**H. G. Wellsa
 SVETOVNA
 ZGODOVINA**

Tri obsežne knjige.

Stane za naše naročnike
 v platno vezana din 450.—
 v polusnje vez. din 510.—

Zahtevajte prospekt!

Tiskarna Merkur

LJUBLJANA, GREGORČIČEVA UL. 23

SE PRIPOROČA ZA CENJ. NAROCILA, KI JIH BO IZVRŠILA HITRO,
 LICNO IN PO ZMERNI CENI / TISKA KNJIGE, BROŠURE, CASOPISE,
 REVIJE, KUVERTE, MEMORANDE, RACUNE, LETAKE, LEPAKE,
 POSETNE KARTE, LETNA POROCILA, VSTOPNICE, VABILA ITD.
 VSE TISKOVINE TISKA V ENI ALI VEC BARVAH

V LASTNI ZALOZBI IZDAJA: »SLUŽBENI LIST KRALJEVSKE BANSKE
 UPRAVE DRAVSKE BANOVINE« IN »ZBIRKO ZAKONOV IN UREDB«,
 KATERE SEZNAM VAM NA ŽELJO DOPOSLE
 TELEFON 25-52